دیاردەگەرایی تاراوگە

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

دیاردەگەرایی تاراوگە

ڕێبوار سیوەیلی

پێشکەشە:

بەو مرۆڤانەی لە دۆزەخی تاراوگەیان، بەهەشتی داهێنان و
سەربەرزی سازدەکەن.
بە پەنابەرە جوانەکانی وەک خۆم.
بە جەبار جەمال غەریب کە نیشتیمانی پێ بەخشیمەوە.

ناوی کتێب: دیاردەگەرایی تاراوگە
دانانی: ڕێبوار سیوەیلی
بڵاوکراوەی ئاراس - ژمارە: ١٣٨
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب
بەرگ: شکار عەفان نەقشبەندی
نووسینی سەر بەرگ: محەمەد زادە
پیت لێدان: ڕێبوار سیوەیلی
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل + مراد حەکیم
سەرپەرشتیی کاری چاپخانە: ئاوڕەحمان مەحمود
تابلۆی بەرگ: یۆهانز هۆلبێک. ناوی تابلۆ «بە بەردبوون ١٨٩٤»
تیرێژ: ٨٠٠ دانە
چاپی یەکەم - دەزگای بڵاوکردنەوەی باران - ستۆکهۆڵم ١٩٩٥
چاپی دووەم - دەزگای ئاراس - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ٢٠٠٢
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە
(١٤١)ی ساڵی ٢٠٠٢ ی دراوەتێ

ناوەڕۆک

پێشەکی 7
بەشی یەکەم – ئەزموونەکان 17
ئەفسانەکان 19
پۆلیس: باوکێکی ناحەز لەسەر شەقامی ئازادی 41
دەقی پۆلیسی 55
ڕوخسار و سیما: وەک هۆیەکی ئاڵوگۆڕکردن 65
خواردن: لە ئاڵوگۆڕەوە بۆ گۆشەگیری 79
لە تاکەوە بۆ جووت 93
بەهەشت لە ئانابێل نییە 109
بەشی دووهەم – خوێندنەوەکان 121
هەندێ خەتی پێچاوپێچی ڕەش و سپی 123
«تۆ تەنیا نیت!» 151
وەرزی گەڕانەوە 165
یاداشت و سەرچاوەکان 173
فەرهەنگۆکی زاراوە بەکارهێنراوەکان 175

پێشەکی

ڕوونکردنەوەی چەمک و زاراوە

کتێبی «دیاردەگەرایی تاراوگە» هەوڵدانێکی تایبەتی و تاکەکەسییە بۆ نووسینەوەی شێوازێکی ژیان، کە دەکرێ ناوی بنێین: «سیستەمی ژیانی پەنابەران». کە دەڵێم ئەم بەرهەمە هەوڵدانێکی تایبەتییە، مەبەستی سەرەکیم ئەوەیە، کە دیدی ڕوانین و شیکردنەوە، دیدێکی سۆبژەکتیڤی و تایبەتە. بەدەربڕینێکی دی، زۆربەی ئەو بابەتانەی لەم کتێبەدا لەبارەیانەوە نووسراوە، ئەو بابەتانەن کە من بۆ خۆم تیایاندا ژیاوم و ئەزموونم کردوون؛ کەواتە ئەم بەرهەمە ئەوەندەی کە وەڕووخستنی کۆمەڵێ ئەزموونی شەخسییە لەبەردەم ڕای گشتیدا، (ئەویش بەهۆی فێڵی نووسینەوە) ئەوەندە بەرهەمێک نییە بۆ ئەوە نووسرابێت کە ببێتە قسەکەری ڕەسمیی گشت پەنابەران.

هەرچەندێ جەخت لەسەر ئەوە بکەمەوە کە «ئەزموونی تایبەتی سەرچاوەی باسەکانی ئەم بەرهەمەیە»، هێشتا ناتوانم ئەو فێڵە داپۆشم، کە لەگەڵ چاپکردن و بەکتێبکردنی بەرهەمەکەدا لە دایک دەبێت! هەموو «تایبەتییەک» کاتێ دەخرێتە ڕوو و بڵاو دەکرێتەوە و چاپ دەکرێت، ئیدی تایبەتمەندییەتی خۆی لە دەست دەدات و دەبێتە هۆی ئاشکراکردنی ئەو «تایبەتییانەی» کە لە خۆی دەچن و، دەکەوێتە نێوەندێکی گفتوگۆ و دیالۆگەوە بۆ ئەوەی هەموو ئەو «تایبەتییانەی» دی کە هێشتا نەخراونەتە ڕوو، قسەیان لەبارەوە نەکراوە و هتد.. ئاشکرا بکات. ئەمەش بەمانای ئەوەی چ پەسەندکردن و بەشانوباڵ هەڵدانی ئەم کتێبە (لە لایەن خوێنەرەکانیەوە) و چ ڕەتکردنەوەی و ڕەخنەلێگرتنی لە خزمەتی ئامانجی

مندان: بەقسەهێنانی بێدەنگییەکان، گفتوگۆ لەسەر نەگوتراوەکان و دواجار ئاشکراکردنی شاراوەکان.

هەروەکو گوتم چوارچێوەی بنەڕەتیی باسەکان لە ئەزموونی تایبەتییەوە ئاو دەخۆنەوە. بەڵام من نەمویستووە ئەزموونی (یەک کەس، یان یەک پەنابەر) بنووسمەوە. بەڵکو لەو مانا و نادیار و نەبینراوانە دەگەڕێم کە شێوازی ژیانی پەنابەران دەبێتە هۆی سەرهەڵدانیان. بەزمانێکی دی، دەکرێ بڵێم: ئەگەرچی ئەم کتێبە لە دوا شیکردنەوەدا وەڕووخستنی ئەزموونەکانی تاکەکەسییە، بەڵام ئەزموون و بیرکردنەوە و ڕەفتارەکانی ئەو کەسە هەڵقەیەک دروست دەکات، کە ئەو هەڵقەیە هەرگیز ناتوانێ بە«تەنیا» و گۆشەگیرانە بەردەوام بێ. (نەمگوت بەتەنیا بوونی هەبێ، چونکە ئەگەر هەبوونێکی ئەوتۆش لە ئارادا بێت، ئەوە بێگومان بوونێکی ناچالاکە)، ئەو هەڵقەیەش کە ناتوانێ گۆشەگیرانە بەردەوام بێ، ئەوە بەشدارە لە پێکەوە گرێدانی هەڵقەکانی تری چواردەوری خۆی. ئەمەش زنجیرەیەکی یەکگرتووی سەربەخۆ پێکدێنێ، کە من ناوی دەنێم «دیاردەگەرایی تاراوگە».

***

پەنابەر لە ژیانی تاراوگەیی خۆیدا ڕووبەڕووی چەندین دیاردەی جۆربەجۆر دەبێتەوە کە دواجار دیاردەکان دەبنە چوارچێوەیەک بۆ شێوازی ئەو ژیانە. لێرەوە، من پاشگری «گەرایی» کە لە زمانی فارسییەوە وەرمگرتووە و لە کوردیدا بەرامبەرێکی ئەوتۆی نییە، بەو مانایە بەکار دەبەم، واتە پەنابەر لە دەرەوەی دیاردەکان ناژی، بەڵکو دیاردەکان شێوازی ژیانی بۆ دەستنیشان دەکەن و دەیخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە. لەو ڕێگەیەشەوە دەیکەنە «دیاردەگەرا» و ملکەچی یاساکانی خۆیانی دەکەن. بەکارهێنانی چەمکی «دیاردەگەرایی» دەبێ ئەو هێزە یاخود دیاردە نامۆ دەرەکییە پێشان بدا، کە نەک بەخواستی پەنابەر خۆی، بەڵکو بەزۆر شێواز ژیانی داگیر دەکات و بەتایبەتمەندییەکانی خۆی موبتەلای دەکات. کەواتە

ئەم کتێبە باس لە (دیاردەناسی) ناکا و ناکرێ بڵێین هەوڵدانێکی دیاردەناسانەیە. کردەی «ناسین» کردەیەکە لە دەرەوەی دیاردەکان دەمانهێڵێتەوە، لە کاتێکدا من لەناو دیاردەکانەوە قسان دەکەم.

***

هیچ پەنابەرێک بەبێ پەنابەرێکی دی مانای نییە، ئەمە حوکمێکە دەشێ بۆ کەسێ کە لە تاراوگەدا نەژیابێت، هەروا بەئاسانی پەسەند نەکرێ، بەڵام ئەم حوکمە بنەمایەکی شیکاریی هەیە: پەنابەران هەریەکەیان، بەش و هەڵقەکانی ئەو زنجیرەیە پێکدێنن کە لەناو سیستەمی ژیان و هەڵسوکەوتیاندا مانا و نرخ دەدات بەناوەرۆکی پەنابەربوونەکەیان. لێرەوە، هەر پەنابەرێک هێمایە بۆ گشت پەنابەرانی دیکە، هەروەک چۆن دەشێت هەڵقەیەکی تایبەتیش بێ لە هەڵقەکانی بازنەی «دیاردەگەرایی تاراوگە»دا.

تاراوگە چیدی وەک سەردەمەکانی ڕابردوو، بارودۆخی تاکەکەسێک نییە کە دوور لە نیشتمان و زێد و کولتووری خۆی دەژیا و بەهۆی چەمکی وەک: «شاعیری ئاوارە» و «سیاسی دوورخراوە» و «دیپلۆماتی هەڵاتوو»ەوە دەناسرایەوە. لە ژیانی هاوچەرخدا، تاراوگە دیاردەیەکە خاوەنی خەسڵەت و تایبەتمەندیی قووڵی خۆیەتی. ڕەهەندی دەروونی و کاراکتەری تایبەت و، دەتوانم بڵێم گوتاری تایبەت بەخۆشی هەیە. دیاردەیەکە نەک هەر سنوورە جوگرافییەکانی ژیانی پەنابەر هەڵدەگێڕێتەوە بەڵکو، گۆڕانێکی بنەماییش لە کەسێتییەکەیدا دەکات.

ئەم دیاردەیە هەروەک گشت دیاردەیەکی دیکەی دنیا، ڕێزمان و سیستەمی میتۆلۆژیانەی خۆی هەیە و خاوەنی چەندین نیشانەی تایبەت بەخۆیەتی. دیاردەیەکی نیشانەناسانەیە، بۆیە دەکرێ ئەم کتێبە بەهەوڵدانێکی نیشانەناسانە (Semiologisk) ناوبەرین و بۆ ڕوونکردنەوەی مانا و کۆدی ئەو ئەفسانانە کار دەکا کە مرۆڤی پەنابەر لە ڕێگەیانەوە و بەهۆیانەوە خۆیمان پێدەناسێنێ.

بەو تێگەیشتنەی کە لە «ڕۆلان بارت»ەوە فێر بووین، ئەفسانە لەبەر

ئەوە شوێن گرنگی نییە کە «پەیامێکە لەسەر بابەتێک»، بەڵکو گرنگییەکەی لەوە دایە کە «ئەو پەیامە چۆن دەگات؟»

ئەفسانەکانی نێو ژیانی پەنابەران هەر تەنیا ئەوانە نین کە لە ڕێگەی زمانی قسەکردنەوە خۆیان دەردەبڕن، بەڵکو لە ژیانی پەنابەردا هەموو شتێ بۆی هەیە ببێتە ئەفسانە: هەر لە نیگارێکی فۆتۆگرافییەوە تا ڕازاندنەوەی نێوماڵ، جلوبەرگ پۆشین، خواردن دروستکردن، سەفەر و ژنهێنان و هتد...

ئەرکی ئەم بەرهەمە ئەوەیە لە هەندێ لەو لایەنانەی ژیانی پەنابەران بکۆڵێتەوە کە دواجار وەک «ماناو ناوەڕۆک»ی ئەفسانەکانی ژیانیان دەردەکەون، بەبێ ئەوەی سەڵەتێکی پەیوەندییان لەگەڵ ژیانی ڕاستەقینەیاندا هەبێت. تێگەیشتن لە مانای ئەفسانەیی ئەو شێوازە ژیانەیش تەنیا ئەو کاتە ئەنجامێکی دەبێ کە وەک سیستەمێکی سەربەخۆ تەماشای بکەین. سیستەمێک کە حەقیقەت و زمان و شێواز (Stil)ی خۆی هەیە. بەڵام کێشەی هەرە گەورە ئا لێرەدا بریتییە لەوەی، کە حەقیقەت و زمان و شێوازی نێو ئەو سیستەمە هەرگیز بەشێوەیەکی ڕەوان و ڕاستەوخۆ، دەربڕی خۆی نییە، هەرگیز مانای ئەو ڕستە و دەستەواژانەی لە سیستەمی ناوبراودا ڕەواجیان هەیە تاک ڕەهەند نین، لە بنەمادا ئەرکی زمان لە جیهانی پەنابەردا گۆڕانێکی گرنگی بەسەردا دێت، گۆڕانێک لە بەکارهێنانی «پەند» و «حیکمەت» و «قسەی نەستەق»ەوە بۆ پەنابردنە بەر «بەڵگەی لۆژیکی» و «دەستنیشان کردنی کۆنکرێتی» و هتد... بەو جۆرەیش ژیانی پەنابەر و ئەفسانەکانی ناوی دەبنە دەمامکێکی گەورەی پڕ لە نهێنی و تەمومژاوی و نادیار.

من هەوڵمداوە بەپشت بەستن بەئەزموونی خودیی و لە دیدێکی سۆبژەکتیڤانەوە هەنگاوێ بەرەو نووسینەوەی ڕووی، یاخود ڕووەکانی ژێرەوەی ئەو دەمامکە گەورەیە بنێم، ئەم کارەش تەنیا بەهۆی «خۆکردن بەبابەتێک بۆ لێکۆڵینەوە» و لە ڕێگەی ڕەتکردنەوەی تاقە میتۆدەوە مەیسەر دەبوو.

میتۆدەکان (بەچاوپۆشین لە ئاستی زانستی و پلەی ئەپیستمۆلۆژی –

معرفی-یان) ئەو چەمکانەمان دەخەنە بەردەست کە دەکرێ بەهۆیانەوە لە دیاردە و بابەتە ئارام و ئۆقرەگرتووەکان بکۆڵینەوە و لێیان تێبگەین، لە کاتێکدا ژیانی پەنابەران و دیاردەکانی تاراوگە، وەک بابەتی ئەم کتێبە؛ بابەتێکی نائارام و ئۆقرە نەگرتووە، بابەتێکە بەردەوام لە گۆڕان و هەڵوەشاندنەوە و دروستبوونەوەی جۆربەجۆردایە. هۆی تێکەڵکردن و کارکردن بەمیتۆدێک زیاتر، جگە لەوەی دیسپلینێکی نیشانەناسانەیە (Semiologisk Disciplin) چونکە نیشانەناسی وەک میتۆدێکی زانستی ئەوەی لەبەرچاوگرتووە، کە خۆی تێکەڵ بکا و سوود وەربگرێ، بەتایبەتیش ئەو باڵەی ئەمڕۆ بە«Psykosemiotik» (نیشانەناسی و دەروونناسی) بەنێوبانگە[١]، بەڵام ئەم تێکەڵکردنە میتۆدییە لەلایەن منەوە بەو مەبەستەیش بووە، کە، هەم دیدی سۆبژەکتیڤانەی کتێبەکە خۆی دەربڕێ و هەم بۆ ئەوەیش چەمکی «دیاردە» و «تاراوگە» وەک دوو چەمکی ئۆقرەنەگرتوو مامەڵەیان لەگەڵ بکرێ.

***

نامەوێ ئەمەش بشارمەوە کە وێڕای ئەو لایەنانەی پێشتر هێمام بۆ کردن، لە کاتی نووسینی بابەتەکانی ئەم کتێبەدا، بەتایبەتی لە باسەکانی بەشی یەکەمدا، هەردەم پرسیارێکم لەخۆم دووبارە کردۆتەوە: کاتێک من وەک پەنابەر هەندێ لایەنی ژیانی کولتووری خۆرئاوا وەردەگرم و دەیانکەم بەبەشێ لە پێکهێنەرەکانی ژیانی خۆم، ئایا دەتوانم بەهۆی هەمان ئەو لایەنانەوە کە لە کولتووری ئێرە وەرمگرتوون، جارێکی دی پەیوەندی بەخۆرئاوا خۆیەوە بکەمەوە؟ ئایا ئێمە دەتوانین بەهۆی ئەو دیاردانەوە کە لە کولتووری ئەورووپیدا بەرهەم هاتوون و باون، پەیوەندییەکی ئاڵوگۆڕی لەگەڵ هەمان کولتووردا دروست بکەین بەبێ ئەوەی وا هەست بکەین ئەو کارەی ئێمە لاساییکردنەوەیەکی ناشیانەیە؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە کە نەوەی دووەم و سێهەمی پەنابەران بەدەستییەوە دەناڵێنن، ئەو نەوەیەی کە نە ڕیشەیەکی نا ئەورووپی هەیە و، نە بۆشی دەلوێ پەیوەندییەکی هاوسەنگ

بەو کولتوورەوە بکا. من وەڵامێکی ئەوتۆم بۆ ئەم پرسیارە نییە، بەڵام پێموایە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە بەرەو شوێنێکمان دەبا کە جیاوازە لەو ژینگەیەی «سەلمان ڕوشدی» لە نۆڤێلێتی خۆرهەڵات و خۆرئاوا (١٩٩٤)دا سەبارەت بەگوزەرانی پەنابەران خستوویەتییە ڕوو، ڕەنگە بتوانین ناوی بنێین «بارودۆخی تاراوگە لە سەردەمی پۆست- ڕوشدی»دا و، وەک سەرەتایەک بۆ باسی «توندوتیژی سیمبوولی» بەتێگەیشتنی کۆمەڵناسی بەناوبانگ «پییر بۆردیۆ»، لە جیهانی تاراوگەدا لێی بکۆڵینەوە.

***

کەموکوڕی

شوێنی هەندێ باس لەناو لاپەڕەکانی ئەم کتێبەدا نادیارە، بۆ نموونە دەشیا دیاردەی «سەفەرکردنەوە» و «گەڕانەوەی کاتیی بۆ وڵات» لە دوو گۆشەنیگاوە تەماشا کرابا.

١- پەنابەر وەک کێ سەفەر دەکاتەوە؟ وەک هاووڵاتی یاخود وەک گەشتگەر؟

٢- خاڵی هاوبەش چییە لە نێوان پەنابەران و ئەنترۆپۆلۆژیستەکانی کلاسیکدا؟

ئایا گەڕانەوەی پەنابەر بۆ زێد و نیشتمانی خۆی، چ هاوشێوەیەکی لەگەڵ سەفەری ئەو کۆمەڵناسانەدا هەیە، کە بەنیازی دۆزینەوەی هۆزە دوورەدەستەکان و خێزانە مرۆڤایەتییەکان دەکەوتنە ڕێ و، ئەم پرۆژەیەش دواجار بەجۆرێ لە «کۆلۆنیالیزمی کولتووری» کەوتەوە؟

لێکۆڵینەوەیەکی ئەوتۆ گرنگە، چونکە لێمان ئاشکرا دەکات، کە تا چ ئاستێک دەتوانین سەفەرکردنەوەی پەنابەران و گوزەراندنی «پشووی هاوینە» لە نیشتمانی خۆیانا، لەبەر تیشکی پرۆژەی کۆمەڵناسیی

کلاسیکدا هەڵسەنگێنین؟ گرنگترین خاڵی هاوبەش بەلای منەوە لە هەردوو پرۆژەکەدا بریتییە لە پرۆسەی «بە دۆکیومەنت کردن» چونکە ئەنجامی هەر یەکێ لەو گەڕانەوانە دواجار لە کۆمەڵێ بەڵگەنامەدا، بۆ نموونە، وێنە، فیلم، جلوبەرگ و هتد.. کۆ دەبێتەوە، بەکورتی دەتوانین پرسیار بکەین: ئایا تاراوگە توانیویەتی لە «پەنابەر» ئەو جۆرە کۆمەڵناسانە دروست بکا کە ئێمە لە پرۆژەی کۆمەڵناسیی کلاسیکدا وەک دادوەر و پارێزەر (محامی) بەسەر کولتووره نا ئەوروپییەکانەوە دەیانبینین؟

هەروەها لە جێگەی خۆیدا بوو بەباسێکی تایبەت- ئەگەرچی بەکورتیش بێت، لەمەڕ زانستی سیمیۆلۆژیاوە بنووسرێت، بەڵام من ئەم کارەم نەکردووە، چونکە پێم وایە ئەم کتێبە هێندەی ئەوەی بەکارهێنانی هەندێ چەمک و ئیمکانیاتی ئەوتۆیە کە نیشانەناسی دەیخاتە بەردەستمان، کتێبێک نییە لەمەڕ نیشانەناسییەوە، بۆ کەسێک بیەوێت لەمەڕ تیۆری ئەم زانستەوە زیاتر قووڵ ببێتەوە، پێشنیار دەکەم بگەڕێتەوە بۆ ئەو سەرچاوە زۆرانەی لەم بارەوە لەبەر دەستدان.

باسێکی دیکە کە شوێنی لێرەدا نادیارە، بریتییە لە وەڵامدانەوەی چەند پرسیارێکی گرنگ:

ئەو کەسەی لە پشت دێرەکانی ئەم کتێبەوە وەستاوە کێیە؟ ئایا ئەو کەسە «لێکۆڵەرەوەیە» «رۆشنبیرە» یاخود «پەنابەرێکە؟» ئایا راناوی «من» دەگەڕێتەوە بۆ کێ و بیدەینە پاڵ کام یەک لەو ناوانەی ناوم بردن؟ ئایا ئەو کەسەی دەیەوێت بەهۆی وەروخستنی ئەزموونە «شەخسییەکانی» خۆی و دارشتنەوەیان لە ئاستێکی «بابەتیدا» شتێکمان لەمەڕ «دیاردەگەرایی تاراوگە»وە پێبڵێت کێیە؟ ئەگەر دیاردەکان شێوازە سەپاوەکانی ژیانی پەنابەر بن، چۆن دڵنیا بین لەوەی نووسەری ئەم کتێبە دەتوانێت لەو دیو دیاردەکانەوە بدوێ؟

ئایا ئەمەش جۆرێکی دی یاخود لایەنێکی دی ژیانی دیاردەگەرایی نییە

کە چەمکی «رۆشنبیری» کردۆتە دەمامکێک بۆ ئەوەی دیسانەوە ڕووە ڕاستەقینەکەی خۆیمان لێ بشارێتەوە؟

بەهەر حاڵ ئەم پرسیارانە سەرجەم بەرەو پرسیاری فراوانترمان دەبەن: ڕۆڵی ڕۆشنبیری کورد لە تاراوگەدا: ئایا هوشیاری و بیرکردنەوەی ئەم جۆرە «رۆشنبیرە» لە جۆری کام هۆشیارییە؟ بەرنامەکانی چین؟ چۆن لە تاراوگە و شوێنی خۆی وەک پەنابەرێکی دیاردەگەرا، دەڕوانێت؟ ئایا ئەو دەتوانێت خۆی لەو بارودۆخانە بپارێزێت کە دەیکەنە دیاردەگەرا؟ ئەگەر ناتوانێت بۆ بەخۆی دەڵێ ڕۆشنبیر؟(٢).

ناوەڕۆک

وتاری (ئەفسانەکان: ئاستی سفری ڕۆشنبیری)، هەم حوکمی نووسینەوەی سەرەتاکانی تاراوگەی لە ئەستۆیە و، هەم سەرەتایەکی گشتیشە بۆ نووسینەوەی ڕێزمانی ئەو سەرەتایە، خاڵی بنەڕەتییە بۆ وەبیرهێنانەوەی گەلێک لایەنی ژیانی پەنابەر، کە لە گفتوگۆ و لێکۆڵینەوە ڕەسمییەکان و مشتومڕی سادەی ڕۆژانەدا لە بیر دەکرێت!

لە وتاری «پۆلیس: باوکێکی ناحەز لەسەر شەقامی ئازادی»دا، هەوڵمداوە لە میکانیزمی ئەو وێنایە بدوێم کە وشەی «پۆلیس» لە بیرەوەری ئێمەدا دروستی دەکات، یاخود زیندووی دەکاتەوە. هەوڵی من بۆ ئەوە بووە، لەو دیو ئەو پێناسە «نەرم و نیان»ەی لە خۆرئاوا بۆ پۆلیس و کۆنترۆڵکردن دەکرێ، ئەو یاسا و ڕەفتار و پرنسیپانە بنووسمەوە کە دواجار پۆلیس دەکەنە «پۆلیس»! وتارەکە سەرەتا وتارێکی سیمیناری بوو، بۆیە وەک دەردەکەوێ لە نووسینەوەیشیدا بەچاکم زانی بەهەمان شێوە دایبڕێژمەوە. وتاری نێوبراو هەوڵدانێکی سەرەتاییە بۆ گفتوگۆ کردن لەگەڵ زەینییەتی پۆلیسیدا بەشێوەیەکی گشتی، بەڵام بۆ کەسێک بیەوێت بەشێوەیەکی تایبەتی و کۆنکرێتی لە درێژەی ئەم باسە ئاگادار بێت. ئەوە دەکرێ پاشکۆی «دەقی پۆلیسی» یارمەتیدەر بێت.

له وتاری «ڕوخسار و سیما..»دا، هەوڵمداوه له جۆری ئەو سیستەمەی ئاڵوگۆڕ و پەیوەندییه (سیستەمی Cummiunication) بدوێم، که (نیگا) و (تەماشاکردن) ڕۆڵی سەرەکی تێدا دەگێڕن. پرسیاری سەرەکی ئەوەیه: کاتێ ئێمه بابەتێکێن بۆ «تەماشاکردن» و خۆمان دەبینه «تەماشاکەر» چی ڕوودەدات؟ ئەم باسه دەکرێت وەک سەرەتایەکیش بۆ دوان لەسەر دیاردەی «مۆده» بخوێندرێتەوه، ئەویش له چوارچێوەی ڕۆشنبیری کوردی و لەو ئاستەدا که مۆده کاریگەری تایبەت دەکاته سەر ژیانی پەنابەران.

«خواردن: له کۆبوونەوه بۆ گۆشەگیری»، بەهەمان شێوەی باسی «ڕوخسار و سیما» نووسینەوەی جۆرێکی دیکەی سیستەمی ئاڵوگۆڕ کردنه. له وتارێکی «ڕۆلان بارت»ەوه که تێیدا چوارچێوەکانی «نیشانەناسیی خواردن» دەستنیشان دەکات دێینه سەری بۆ دەستنیشان کردنی بونیادەکانی سیستەمی خواردنی پەنابەران. خواردن بەتایبەتی «خواردنی خۆماڵی» چ ڕۆڵێک له ژیانی تاراوگەدا دەگێڕێ؟ ئاگایی بەرامبەر بەخواردن مانای چییه؟ ئایا خواردن تەنیا بابەتێکه بۆ تێربوون، یاخود بابەتێکیشه بۆ چێژ وەرگرتن؟

وتاری «له تاکەوه بۆ جووت» هەوڵدانێکه بۆ ئاخاوتنی سۆسیۆلۆژیانەی ژیانی جووتەکی: حەزلێکردن و خۆشەویستی. سەرەتا له ناساندن و شیکردنەوەی هەندێ چەمکەوه دەست پێدەکات که له بواری لێکۆڵینەوەی ئەو دوو بابەتەدا گرنگی تایبەتی خۆیان هەیه. دوای ئەوەش هەوڵمداوه له چوارچێوەی ژیانی پەنابەردا بۆ نرخ و شوێنی ئەو چەمکانه بگەڕێم. پرسیاری سەرەکی من بریتییه لەوەی: ئەو هێزه چییه که پەنابەر ناچار دەکا بگەڕێتەوه بۆ نیشتمانی خۆی تا بڕیاری ژیانی خێزانی بدات؟

باسی «بیرەوەری و لەش» گەڕانه بەدوای جۆرێ له هێزدا که لەش کۆنترۆڵ دەکا: ئایا بیرەوەری دواجار هێزێکی کۆنترۆڵکەر نییه له ژێر توێخەکانی لەشدا، له ژێر پێستماندا که چاوەڕێی مۆسیقای خۆبەتی؟ چییه ئەو هێزەی که بەگوێگرتن له گۆرانییەکی خۆماڵی هەندێ جووڵەی تایبەت بەسەر لەشماندا دەسەپێنێ؟

بەشی دووەمی ئەم کتێبه له سێ خوێندنەوه پێکهاتووه:

– سێ تابلۆی «ولیەم هاینەسن» شاعیر و نووسەر و هونەرمەندی «باکوور»ی دنیا. ناوەرۆکی سەفەرنامەیەک پێکدێنن. سەفەرێک هەم حوکمی ڕۆچوونه بەناخدا و هەم لێوردبوونەوەیەکیشه بەناو مانای کارەکانی هونەرمەنددا.

– هەندێ دەق فێڵی تایبەتیمان لێدەکەن: مرۆڤێک دەیەوێ خۆی بکوژێ، ئێمه دەمانەوێت ڕێی لێبگرین، بەڵام له هەمان کاتیشدا هەوڵدانەکەی ئەو مرۆڤه جۆرێکه لەسەرگەرم کردنمان: ئایا ئێمه دواجار ئەو مرۆڤه ڕزگار دەکەین، یاخود چێژ له حاڵەتەکەی وەردەگرین؟ ئەمه ناوەرۆکی خوێندنەوەی کورته چیرۆکێک پێکدێنێ.

له کۆتایی کتێبەکەدا فەرهەنگۆکی زاراوه بەکارهێنراوەکانم ئامادە کردووه، هەوڵمداوه بەنموونەوه ئەو زاراوانه ڕوون بکەمەوه که بەکارم هێناون و بۆ تێگەیشتن له باسەکانی ئەم بەرهەمه گرنگیی تایبەتیان هەیه. پێشنیار دەکەم خوێنەر سەرەتا و له پێش هەموو شتێکدا چاوێ بەو فەرهەنگۆکەدا بگێڕێتەوه.

له کۆتاییدا دەمەوێ بڵێم، ئەم بەرهەمه بەمانا کۆنکرێتییەکەی، بەرهەمێکی زانستیی نییه. بەڵکو هەوڵدانێکه بۆ چێژوەرگرتن لەو بابەتانەی که له ڕۆشنبیری ئێمەدا وەک بابەتی چێژبەخش تەماشایان نەکراوه. هەر لەبەر ئەوەش نەخوێندراونەتەوه و نەبوونەته ڕووبەرێ بۆ بزواندنی سەرنجمان.

چاوەڕوانم خوێندنەوه و ڕەخنەی شێلگیرانه، ببنه هۆی پڕکردنەوەی کەموکوڕییه یەکجار زۆرەکانی ئەم کتێبه.

ڕێبوار سیوەیلی

۱۹۹۲/۱۰/۱۰ RODOVRE دانمارک

بەشی یەکەم

ئەزموونەکان

ئەفسانەکان

پەنابەر بووێکی ئەفسانەسازە، بەڵام بووێکیشە بەئەفسانە چواردەوری گیراوە: لە باری یەکەمدا توانایەکی لە ڕادەبەدەر بەکار دەبا بۆ ئەفراندنی ئەفسانە لەسەرخۆی، لە باری دووەمیشدا وزەیەکی زۆر بۆ بەدرۆخستنەوەی ئەو ئەفسانانە تەرخان دەکات کە چواردەورەیان گرتووە، ئەوەش لە ژیانی پەنابەراندا چارەنووسێکە نەک هەڵبژاردن!

ساتەوەختی پەنابەربوون، ساتەوەختی بەرگریکردن لە مافێکە مرۆڤ دەیەوێت بەدەستی بهێنێ، مافێک پێویستی بەوە هەیە شەڕی مان و نەمانی لەسەر بکرێت. ئەم شەڕە بۆ زۆربەی پەنابەران لە فڕۆکەخانەی پایتەختی وڵاتێکدا، لە یەکێ لە ئێستگەکانی پۆلیسەوە یان لەسەر سنووری نێوان وڵاتان، یاخود لە یەکێک لە کەمپ و ئوردووگاکانەوە دەست پێدەکا. لە یەکێک لەو شوێنانەدا کە ئیدی پەنابەر بۆی نییە بەنهێنی بەردەوامبێت لە ڕۆیشتن، دەبێ دەست بەگێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی ژیانی، ئەزموونەکانی و ئەفسانەکانی ژیانی خۆی بکا. ئەو دەکرێتە ڕاوی ئەو ڕووداوانەی هەرگیز بەو جۆرە ڕوویان نەداوە کە ڕیوایەتیان دەکا. هەمیشە دەبێ بەجۆرێ بەسەرهاتەکانی، ئەزموونەکانی سەفەر و سەربوردەی خۆی بگێڕێتەوە، کە سوودبەخش بن بۆ داهاتوویی و بواری بەردەوامبوونی بۆ بڕەخسێنن. چەندە لە بەردەمی پۆلیس و لێپرسراواندا ورد و بەمشوور بێت و ڕووداوەکان لە چینێکی ماجەرائامێزدا بگێڕێتەوە هێندەش داهاتوو دەکاتەماڵی خۆی. لێرەوە، ئەو ناچارە پەنا بۆ فەنتازیا و خەیاڵی چڕ و بۆ وزەی گێڕدان و تێکەوەگلانی گوێکرەکانی ببا. خەیاڵ دەبێتە هێزێ و دەسەڵاتێ بۆ پەنابەر دەگێڕێتەوە تا بەهۆی ئەو دەسەڵاتەوە مافی مانەوە یاخود خۆ گلدانەوە بۆ خۆی دەستەبەر بکا. ئەو پەنابەرەی لە گێڕانەوەی بەسەرهات و سەربووردەی خۆیدا، لە چنینی ئەفسانەکانیدا خەیاڵی پتەو

بەکار نەهێنێ، نابێ لەوەش دڵنیابێ کە شەڕی مان و نەمان، مانەوە و دێپۆرتکردنەوە، بەندبوون و ئازاد بوون، دەباتەوە. ئەو پەنابەرەی توانای نەبێ لە خەیاڵکردنەوەدا دەسەڵاتێ بهێنێتە بەرهەم تا ڕەوایی بدا بەمانەوەکەی، ئەوە دەسەڵاتی یاسا و پەرەگرافی ئەودیو سنوورەکان هەڕەشەی لێدەکەن.

***

ئەفسانەسازیی من یەکەم خوێندنەوەم بوو بۆ هەموو قۆناغەکانی ژیانی ڕابردووم کە بەر لە ئێستا، بەرلەوەی لێکۆڵینەوەم لەگەڵدا بکرێ خاوەنیان بووم. لە خەیاڵەوە خۆت دەکەیتەوە بەڕابردوودا، ئەو ڕابردووە بەهێزی خەیاڵ تەرجەمەی لۆژیک و عەقڵ دەکەیت و ماقووڵییەتیان پێدەبەخشیت: ڕۆژ و سەردەمی بەسەرهاتەکانت، مێژووی هاتنە دەرەوەت، ژمارەی ئەندامانی خێزانەکەت و تەمەن و ڕۆژی لە دایکبوونیان ژمارەی دەرگای ماڵەکەتان و ناوونیشانەکەی و ناوی شەقامەکەتان دەبێ بەدروستی بدەیت. لە هەمان کاتیشدا خەیاڵ و عەقڵ دەکەونە ڕکابەری: عەقڵت پێت دەڵێ ناوونیشانەکەتان بەڕاستی مەنووسە، ڕێگە بەخۆت نادەیت ناوی ڕاستەقینە و تایبەتمەندێتی ئەندامانی خێزانەکەت بنووسیت، ساڵی لە دایکبوونی برا و خوشکەکانت بەڕاستی نازانیت و بەخەیاڵ مێژوویەک بۆ لەدایکبوونیان دروست دەکەیت. بەهەمان شێوەیش ژمارەیەکی خەیاڵی بۆ ماڵەکەتان، ناوونیشانێکی خەیاڵی بۆ شوێنی کارکردنی باوک و برا و کەسی نزیک دروست دەکەیت.(١)

لەم گەڕانەوەیەدا قۆناغەکانی هاتنە دەرەوەت، ئێستگا و مەنزڵەکانی مانەوەت، چۆنێتی هاتنە دەرەوەت و ئەو هۆیانەی لە ڕێگەیانەوە سەفەرت کردووە دەکەونە بەر شالاوی عەقڵ و خەیاڵ، دەکەونە بەر هێزی دابەشکردن، دەستە دەستە کردن و ڕێکخستن دەبێ هەموو شتێ بکەیتە شوێنی بڕوا و بیکەیتە بەڵگە و سەنەد بۆ مانەوەت، بۆ خۆ گلدانەوەت! بۆ ئەوەی بمێنیتەوە، دەبێ پەیڕەوی لە لۆژیکی ڕیوایەت بکەیت. یاخود وەک

«تزفیتان تودوروٚف» دەڵێ دەبێ وەک شەهرەزاد درێژە بەگێڕانەوە و حیکایەتخوانی بدەیت تا شەهریار بڕیاری کوشتنت نەدا.(٢)

لەوەدا کە تۆ ڕیوایەت دەکەیت، لەوەدا کە تۆ جادووی وشە و خەیاڵ دەکەیتە کەشتیی گەڕانەوەت بۆ ڕابردوو، هەروەها لەوەدا کە دەتەوێ ڕەوایەتی بەژیانی «ئێستا»ت بدەیت، ئەوە تۆ ئەفسانەسازیت و لە ژێر هێز و دەسەڵاتی ئەفسانە دایت. بەڵام لەو ئەفسانەیەدا، لەو گەڕانەوەیە بۆ سەرەتا و لەو بەلۆژیککردنی خەیاڵە سەفەرەدا، تۆ هەرگیز یاخود زۆر بەدەگمەن ڕۆڵی قارەمانی بەخۆت ڕەوا دەبینیت. ئەفسانەکەی تۆ لەوەدا شوێنی بڕوایە کە پەیوەندی خۆت بەقارەمانەکانیەوە دەستنیشان بکەیت: واتە باسی ئەو بابەت و کەسانە بکەیت کە جێتهێشتوون، باسی ئەو مەرگەساتانەی تووشیان هاتووی، چۆن ماڵەکەتانیان سووتاند، برای گەورەیان بەباڵبەستوویی برد، کابرای هاوسێیان کوشت و کیژی ئەوبەر ماڵەکەتیان برد.. واتە لە ئەنجامی بەتراژیدیکردنی ئەو ڕابردووەی لێوەی هاتووی، دەتوانی تراژیدیای هەنووکەیی خۆت و پەیوەندی تراژیدیانەی خۆت بەڕابردووەوە دەستنیشان بکەیت. ئەم بارەش تەنیا بەهۆی هاوکاریکردنی خەیاڵ و عەقڵ دێتە بەرهەم: ئەوەی کە بەکەشتی خەیاڵ دەپەڕێتەوە، دەبێ بتوانێ لە بەندەری عەقڵدا دابەزێ و کارێ بکا کە پێشوازی لێبکرێ.. دەنا ئەفسانە دروست نابێ و چارەنووس دەبێتە دۆڕاندن. لێرەوە هەموو ئەو پەنابەرانەی ماونەتەوە و دەمێننەوە خاوەنی ئەفسانەیەکن و هەموو ئەوانەی دیپۆرت دەکرێنەوە، دەبنە قوربانی ناتەبایی نێوان خەیاڵ و عەقڵ!

لە قۆناغی دوای شەڕی نێوان خەیاڵ و عەقڵەوە، ژیانی کۆمەڵایەتی پەنابەران دەست پێدەکات. لەم قۆناغەدا پەنابەر مرۆڤێکە شەیدای کاری بەکۆمەڵ و هەرەوەزی. وزەیەکی ئەوتۆی تێدایە کە بێ ئارام و هەراسانە و داگیر ناکرێ. هەر زوو ناوی خۆی لە ئەنجوومەن و مەڵبەندەکاندا دەنووسێ، لە ئاهەنگی ساڵانەی جەژنی کرێکارانی جیهاندا بەشداری دەکات. بەرگری لە مافی ئافرەتان و منداڵان دەکا و دەبێتە ئەندام و

لایەنگری ئەو گرووپ و پارتانەی لە خواستەکانی ئەوەوە نزیکن. لە ڕیزی پێشەوەی نارەزایی دەربڕیندا بەدەنگی بەرز درووشم و شیعر و بیرخستنەوەمان پێڕادەگەیەنێ.. خۆی پێشنیاری دامەزراندنی کۆمەڵە و سەندیکا و پارتی نوێ دەکا. بەکورتییەکەی ژیانی ئەو، ژیانی کۆمەڵە و ئەو دەستە و گرووپەیە کە تیایدا کار دەکا، هاوڕێکانی ئەندامان و هەوادارانی دیکەی هەمان دەستە و گرووپن، وزەیەکی زۆر بۆ هەرچی زیاتر و فراوانکردنی بازنەی پەیوەندییەکانی تەرخان دەکا و هەموو پلان و بۆچوون و پرس و ڕاکان لە ڕوانگەی کۆمەڵی و هەرەوەزییەوە گەشە پێدەدا. بوونی لە گەڵ ئەوانیتردا و چالاکبوونی لە فلانە و فیسارە کۆڕ و کۆمەڵدا بۆی دەبێتە شێوازێک بۆ ژیان، دەبێتە جیهانبینی و دواجار بۆی دەبێتە ئەو قەڵا و ئارامگایەی کە دڵنیابوونی پێدەبەخشن. لێرەوە پەنابەر ئیحتیاتێکی زۆر دەکات: لە متبەخەکەیدا هەمیشە خواردن و پێویستی زیاتر بۆ کەسێک زەخیرە دەکا، دەفتەری ناوونیشان و تەلەفۆنەکەی تا دێ پڕ دەبێتەوە لە ناو و ناوونیشان، جلوبەرگ و شوێنی خەوتنی و ژمارەی جووتە پێڵاوەکانی لەوەی کەسێک پێویستیی پێیانە زیاتر دەبن و بەکورتی: هەردەم لە پێویستیی تاقە کەسێک، لە مەسرەفی مرۆڤێک زیاتر سەرف دەکا.

لە پەنای ئەم شێوازەدا بۆ ژیان هەندێ وێنا و بۆچوونیش لەسەر دەوروبەر و کەسانی دەرەوەی خۆی دروستدەکا.. ڕەوشی تاکڕەوی و مرۆی گۆشەگیر بەپووچ و بێ سوود دەزانێ.. ئەندام نەبوونی خەڵکان لە حیزب و گرووپەکەیدا بەخیانەتی ئەوان لە دۆزی گەل و نەتەوە لێکدەداتەوە.. ئەو هەموو ئاوات و مەبەستێکی ئەوەیە قەڵای هەرەوەزیی و پێکەوەیی بکاتە وزەیەکی میتۆلۆژی و، لێرەوە نەست دەکاتە کیسەیەکی پڕ لە خواستی پەستێوراو، ئەو خواستانەی دەیانەوێ لە ئێستا و هەنووکەدا سەوز بن دەپەستێورێن و فەرامۆش دەکرێن. ئەمەش ئەو پرۆسەیە کە پەنابەران دەکاتە بوونەوەری پڕ مەترسی، دەیانکاتە بۆمبایەکی ئامادە بۆ تەقین!

***

هەر لەو سەردەمەدا کە پەنابەر لە کاری کۆمەڵی و هەرەوەزیدا خۆی دەتوێنێتەوە، خۆیشی دەکاتە خولامی شوێن، شوێن وەک ڕووبەرێک بۆ بوون لە کاتدا. ڕاستە ئەو سوود لە شەقامەکان وەردەگرێ بۆ خۆپیشاندانەکانی و سوود لە مەیدانەکان وەردەگرێ بۆ بڵاوکردنەوەی ئاگاداری نامەکانی و بەیاننامەکانی و، سوود لە شەمەندەفەر و پاسەکان وەردەگرێ تا بەشوێنە گشتییەکانی بگەیەنن یاخود بەقوتابخانەکەی، بەڵام ئەو لە هەمان کاتیشدا دەیەوێ شوێنێکی تایبەت بەخۆیشی هەبێ. شوێنێ بتوانێ تیایدا خۆیی بێت، هیچ دەورێک نەبینێ و لە هیچ شانۆنامە و گۆڕەپانێکدا ڕۆڵ نەگێڕێت، شوێنێ کە بەهۆی پاسێکی تایبەتەوە، لە ڕێگایەکی تایبەتەوە پێی بگات.. شوێنێ کە تیایدا بتوانێت هەڵسوکەوت لەگەڵ توانا غەریزەییەکانی خۆیدا بکا.

***

پێویستیی کردنەوەی «چێشتخانەکان» «چایخانەکان» دوکانەکانی «بەقاڵی» و «سەوزە فرۆشی» ، «قەسابخانە» ، «مەڵبەندەکانی کولتوور» ، «سەروپێخانە» ، «سەرتاشخانەکان» و «بەرگدرووەکان» و هتد.. هەموو لەو هەستەوە پەیدا دەبن، کردنەوەی هەر چێشتخانەیەک، ئەگەر وزەیەکی ئەفسانەیی لە پشت نەبێ کە پێمان دەڵێ، بۆ نموونە باشترین خواردنی «کوردی» «تورکی» و «هیندی» دروست دەکەین، ئەوە چێشتخانەیەکی سەرکەوتوو نابێ.. ئەو سەوزە فرۆشەی پێشانی نەدا کە دەتوانێ «سەوزەی تەڕی خۆماڵی»مان بۆ ئامادە بکا. دەبێ زوو دوکانەکەی دابخا. ئەو قەسابەی لەسەر جامخانەکەی بەخەتێکی گەورە نەنووسێ، «قەسابی لەسەر دەستووری ئیسلامی» و «گۆشتی حەلال» هەرگیز ناتوانێ جادوومان لێبکا. ئەو بەقاڵەی بەبۆن و بەرامی داوودەرمانەکانی خۆرهەلات و هیندستان، کڕیارەکانی مەست نەکا، هەرگیز دەست و پەنجەی بەتۆزی زەردەچەوە زەرد نابێ!

هەموو ئەو شوێنانە ڕێگەمان پێدەدەن کە بەردەوام بین لە

بەئەفسانەکردنی خۆمان و بەردەوامیش بین لە ئامادەکردنی ڕابردوودا. ئەم شوێنە جیاوازانە وەک لە یەکەم جاردا دەردەکەوێ دروستکردنی ناسنامەیەکی نوێ نین، یاخود یارمەتیدەر نین بۆ پاراستنی ناسنامە کۆنەکە. یارمەتیدەرن بۆ سووڕانەوەی وزەمان و فڕینی خەیاڵمان بەدەوری «بازنەی ڕۆژە خۆشەکان»ی ڕابردوودا. ناوی هەموو چێشتخانەکان، ناویشە بۆ مەڵبەندەکانی کولتوور، یاخود نیسبەتێکە بەکولتوور و ژیاری گەلێکەوە، مەڵبەندەکانی کولتوور، قەسابخانەکان، سەوزە فرۆشەکان، ئاژانسەکانی سەفەر، سەماخانەکان.. هەموویان جگە لەوەی دەتوانین خواردنی خۆماڵییان تێدا بخۆین، ئاهەنگەکانیان تێدا ساز دەین، دەستووی پیاز و کوپەی ترشیاتی خۆماڵییان لێ بکڕین، ئۆتۆمبیلەکانمان تیایدا چاک بکەینەوە.. وزەیەکیش دەدەنەوە بەو خەیاڵەی کە بەهۆیەوە ئەفسانەکانمان دەسازێنین. هەریەکێ لەو دامەزراوانە جگە لە وەڵامدانەوەی پێویستییەکانی ئێستامان، ئەرکی بەزیندوویی هێشتنەوەی ڕابردووشمانیان لەسەر شانە.. ئێمە دەمانەوێ شوێنەکان هی خۆمان بن و شایەت و بەڵگەنامە بن لەسەر ڕەگەزی ڕەسەنمان.. هەر بۆیەشە کاتێ بەشەقامەکانی پایتەختی وڵاتانی ئەورووپیدا دەڕۆین ئەم ناوانەمان بەرچاو دەکەون: «کەبابی تورکی» «قەسابخانەی سەندیباد» «چێشتخانەی ماردین» «کوتاڵ فرۆشی پاکستان» و هتد.. کە هەموو ئەمانە لەودیو ئاشکراکردنی جۆری کەلوپەلەکانمانەوە، ڕەگەز و نەتەوەشمان ئاشکرا دەکەن. لە خوێندنەوەی ئەو ڕستانەدا هەردەم بەشی دووەمیان شوێن گرنگی پێدانی ئێمەن، چونکە لە هەمان کاتیشدا جێبەجێکەری ئومێدە بەئاکام نەگەیشتووەکانیشمانن.

***

بەڵام چێشتخانەکان، قەسابخانەکان، سەوزەفرۆشی و بەقاڵیی و چایخانەکان هەر تەنیا شوێنێ نین بۆ خواردن و کڕین و فرۆشتن. بەڵکو ئەو پانتایی و شوێنانەشن کە ئێمە بەدیوارەکانیاندا، لەسەر گۆشە و تاقی

پەنجەرەکانیاندا، ڕەسمی ڕابەر و پێشەوا میللییەکانمان، قارەمانەکانی گەل و هونەرمەندە بەنێوبانگەکانیشمان، کاری میللی کولتوورەکەمان و دیمەنی ڕازاوەی نیشتمانەکەمانیش نومایش دەکەین..

هەر لەو شوێنانەشدا لەشمان و ڕەفتارمان ئازادی خۆیان وەردەگرن، ئەو ڕستە و دەستەواژانەی لە قسەکردندا بەکار دەهێنین کە پێویست بەوەرگێڕان و مانا لێکدانەوەیان ناکات. ناوی ئەو مەڵبەند و قارەمان و نەریتانە دەبەین کە بەلای هەموومانەوە ئەو مانایەیان هەیە کە مەبەستمانە، مانایەک لە چوارچێوەی ڕۆشنبیری هاوبەشماندا بەرهەم هاتووە.. تەنیا کوردێ بۆی هەیە لە بەردەم کوردێکی دیکەدا بڵێ «داستانی مەم و زین» بەبێ ئەوەی پێویستی بەشیکردنەوەی زیاتر هەبێ تا ئەوەی کە ئەوی دی لە مەبەستی بگا. ئێرانییەک بەبێ ئەوەی مەترسی ئەوەی هەبێ ئێرانییەکەی بەرامبەری بەهەڵە لێی حاڵی بێ، لە قسەکانیدا شیعری «سەعدی» بەکار دێنێ. پاکستانییەک لەبەردەم پاکستانییەکی دیکەدا پێویستی بەوە نییە بەڵگە بهێنێتەوە کە بۆچی خواردنی تیژ دەخوات؟ بۆچی بەدەست نان دەخوات و هتد.. لە شوێنە سەربەخۆکانماندا هەموو هەڵسوکەوتێکمان خۆبەخۆ دەچێ بەڕێوە و یاسای دێرینەی سەرجەمی ڕۆشنبیرییەکەمان ئامادەیە... بەم پێیە لە تاراوگە ناوچەکانمان، گەڕەکەکانمان، شوێنە گشتییەکان و گۆڕەپانەکانمان دروست دەکەین و ئەم شوێنانەش دەبنە ئەو پانتاییانەی کە بوار دەدەنە بۆچوون و لێکدانەوەکانمان تا لە ژیان بەردەوام بن. چێژ وەرگرتنمان و سەلیقەمان بەشێوەیەکی خۆکار (ئۆتۆماتیکی) بەردەوام بێت.. هەر لەو شوێنانەدا مومارەسەی تووڕەبوون و هەڵبەز و دابەزەکانمان دەکەین و یاخی دەبین و دەرەوەی خۆمان دەخەینە بەر باری سەرنج... لەم شوێنانەدا دەبینرێین، لەو شوێنانەدا دەبینە بابەتێک بۆ دیتن، لەو شوێنانەدا دیوارە ئەفسانەییەکان و قەڵاکانی فەنتازیا بەدەوری خۆماندا دروست دەکەین.. بەڵام لەو دیو هەموو ئەو قەڵا و دیوارانەوە، لەو دیو هەموو ئەو هێزی فەنتازیایانەوە، لەودیو هەموو پانتایی مەڵبەند و

چێشتخانە و سەرتاشخانەیەکەوە، ئەفسانەیەکی گەورەتر دەورەی داوین و بەئەفسانەکانی دی دەورەمان گیراوە!

***

هەموو ئەفسانەسازییەکی پەنابەران، لە هەمان کاتیشدا هەوڵدانێکی بێ ئاکامە بۆ خۆجیاکردنەوەیان لە یەکدی، هەستکردن بەوەی من لەو باشترم، ئێمە لەوان ئاشتیخوازترین، لەوان پێشکەوتووترین، یاخود لەوان چەوساوەترین، ئەو هەوڵدانانەن کە پەنابەران، یان ڕاستتر بڵێم ئەم دەستەی پەنابەران کە سەر بەو میللەتەن، خۆیانی پێ لەو دەستەیەی پەنابەران جوێ دەکەنەوە کە سەر بەمیللەت و خێزانە کولتوورێکی ترن. پەنابەران وەک کۆمەڵە خەڵکێک کە لە تاراوگە ژیان بەسەر دەبەن، دەکەونە ئەو دیوی هەموو سنوورەکانی وڵاتی داڵدەدەرەوە، لێرەوە هەر هەموویان بەیەک چاو تەماشایان دەکرێ و مافی هاوشێوەیان پێڕەوا دەبینرێ، بۆیە هەر هەوڵدانێکیان بۆ خۆ جیاکردنەوەیان لە یەکتر هەوڵدانێکی پووچە، چونکە ئەو هەوڵدانە دواجار لە زەلکاوی ناسیونالیزمێکی کوێرانەدا، یاخود لە زەلکاوی سەرابی ڕەگەزپەرستییەوە سەردەردێنێ.

***

یەکەمین تایبەتمەندی لە پەنابەردا ئەوەیە کە بوویەکە وەک هەموو دیاردەکانی دی شوێنی پێناسەکردن، دابەشکردن و دەستە دەستە بوونە، بەڵام هەرگیز پەنابەران لەسەر ئەو بنەمایەوە پێناسە، دەستە دەستە و دابەش ناکرێن کە، بۆ نموونە: ئەم گرووپەی پەنابەران کە خەڵکی فڵانە وڵاتن و سەر بەفیسارە ڕەگەزن، لەو گرووپەی دیکەیان کە لە فڵانە وڵاتەوە هاتوون و سەر بەڕەگەزێکی دیکەن؛ شارستانیترن! ڕەنگە ئەو جۆرە جیاکردنەوە و پێناسەکردنانەش بکرێن، بەڵام لە ئاستی لێکۆڵینەوەی کۆمەڵناسی و توێژینەوەی دەروونیدا و لە چوارچێوەی زانکۆکاندا، نەک لەو ئاستە ئەفسانەییەدا کە مەبەستی منە. ئاستی ئەفسانەیی جیاکردنەوە، پێناسەکردن و خانەکردنی پەنابەران، ئەو ئاستەیە کە «عامەی

خەڵک» کاری پێدەکەن و بۆی دەگەڕێنەوە. واتە ئەو پلە ڕۆشنبیرییەی کە دەشێت ناوی بێنین، ئاستی ڕۆشنبیریی سفر، یاخود ئاستی سروشتی و ئاسایی لێکدانەوەی عامە بۆ شتەکان.

ئەم ئاستە ڕۆشنبیرییە خۆی بەوەوە خەریک ناکا، بۆ نموونە: جیاوازی لە نێوان پەنابەرێکی کورد و پەنابەرێکی تامیلدا چییە. سەرووی سوودان و خوارووی سوودان لای ئەو بەمانای ئەوە نییە خوارووی چەوساوە و ژێردەستی سەرووە.. کێشەی ئەو ئەوە نییە بۆچی کورد بەسەر چوار دەوڵەتدا دابەش بووە و ئەمەش چۆن ڕوویداوە.. پرسیار لەوە دەکات، بۆچی کورد ناتوانێ لە ناو ئەو وڵاتانەدا ئارام دابنیشێ؟، ئەو خۆی بەم جیاوازی و کێشانەوە خەریک ناکا، هەروەک چۆن لایەنگیری خۆی بۆ منداڵانی فەلەستین دەردەبڕێ ئاوهاش بەرنامەی سەفەری هاوینە بۆ چوونە ئیسرائیل دادەڕێژێ و هتد..

دابەشکردن و جیاکردنەوەکانی ئەو لەسەر ئاستێکی میتۆلۆژی و لە پێناوی مەبەستێکی میتۆلۆژییدا دێنە ئەنجام. پاکییێتی و بێگەردییە سادەکانی ئەویش هەر لەمەدایە.. ڕۆشنبیریی سفر، خۆی لە خۆیدا بێگوناه و بێگەردە، چونکە هیچ مەبەستێکی ڕۆشنبیری تێدا نییە!

***

میتۆلۆژیست لێمان دەپرسێ: تۆ سوننەیت یان شیعە؟ گۆشتی بەراز دەخۆیت یان نا؟ ئەگەر وەڵامەکەت نەرێ بێت، ئەو دەپرسێ بۆچی؟ دەپرسێ شەراب، بیرە و خواردنەوەی تر دەخۆیتەوە؟ ئەگەر وەڵامی ئەرێی بدەیتەوە، ئەو پێت دەڵێ: ئەی تۆ مسوڵمان نیت؟ پرسیار دەکا: ڕاستە «ئێوە» چوار ژن دێنن؟ بەدەست نان دەخۆن؟ بەم جۆرەش ئەو هەرگیز پرسیار لە «تۆ» ناکا. «تۆ» لای ئەو نموونەی ئەوانیت و بەکارهێنانی «ئێوە» لای ئەو بەڵگەی جیانەکردنەوە و ڕەتکردنەوەی «تۆ»یە وەک بوونێکی سەربەخۆ، کاتێکیش «تۆ» بەکار دەهێنێ هەر مەبەستی «ئێوە»یە.

***

ئەو هەمیشە لە نێوان دوو پەیوەندیدا دەخولێتەوە، ئەوەی لەسەر تۆ/ ئێوە فێری بووە و دەیزانێ کە لە شێوەی پرسیارە سادەکانیدا دایدەڕێژێ، هەروەها ئامادەبوونیشی بۆ تووڕدان و وازهێنان لەو زانیارییانە و هەوڵدانی بۆ وەدەستهێنانی زنجیرە زانینێکی دی لەسەر «تۆ، ئێوە»، تا بەو هۆیەوە درێژە بەبەرهەمهێنانەوەی میتۆلۆژییەکانی بدات!

لەوەدا کە تۆ وەڵامی پرسیارەکانی دەدەیتەوە، ئەو هەست بەڕۆشنبوونەوە و ڕۆشنگەری دەکا، لە پەیوەندی لەگەڵ تۆدا، بەڵام لە هەموو ڕووبەڕووبوونەوەیەکی دی لەگەڵ هەر پەنابەرێکی دیکەدا، ئامادەیە هەمان ئەو پرسیارانە دووبارە کاتەوە، بەو جۆرە بەردەوام دەبێت و لە پرسیارەکانی ناوەستێ، چونکە ئەو هەر لە ڕەچەڵەکەوە، بۆ یەک وەڵام ناگەڕێ و یەک وەڵام بەلای ئەوەوە تەنیا وەڵامی کەسی پرسیار لێکراوە.. ڕاستتر وایە، ئەو لە مانا ناگەڕێ بۆیەشە ناتوانێ دەست لەو پرسیارانە هەڵگرێ کە هەمیشە بەیەک وەڵامی دەگەیەنن و هەموو ڕووبەڕووبوونەوەیەکی لەگەڵ پەنابەراندا دەبێتە هۆی تازە بەرهەمهێنانەوەی هەمان ئاستی پرسیار کردن.

***

ئاستی ڕۆشنبیریی سفر وەک خۆرە لە دەروونی کێشەی پەنابەران دەدات. لە ئاستی هەموو ئەو بەها و مانایانە دەهێنێتە خوارەوە کە پەنابەران لە دامەزراوەکانیاندا بەرهەمیان دێنن. پرسیارەکان و ئەو فەلسەفەیەی پەنابەران بەکێشە گەورەکانەوە دەبەستێتەوە، بیروڕای سیاسی- ئایدۆلۆژی و خواستە هزری و ئایدیالییەکانی تاکی پەنابەر بەلای میتۆلۆژیستەوە شوێن پرسیار نین و ئەوەی کە پەنابەر مەسەلەی گەورەی هەیە و بۆی تێدەکۆشێ، بەلای ئەوەوە سەرنج ڕاکێش نییە. بۆچی؟ چونکە هەموو مەسەلە و فیکر و ئایدیالێکی گەورە بەزمانێک دەردەبڕێن کە لە دەرەوەی زەخیرە زمانییەکەی ئەفسانەسازدان.. لێرەوە ئەگەر مەسەلەیەکی گەورەمان هەبوو (بۆ نموونە کێشەی کورد) و نەمانتوانی بەزمانی میتۆلۆژیست باسی بکەین و لە چوارچێوەی وشەکانی ئەودا بەکورتی دایبڕێژینەوە، ئەوە نابێتە

مەسەلەیەکی گەورەی سەرنج ڕاکێش لەلای ئەوی دی. هەر بۆیەشە پەنابەری کورد هەموو مەسەلەی کوردی لە دێڕێکدا کورت کردۆتەوە، کە ئەمەش نیشانەی سەرنەکەوتنە لە دوان بەزمانی ئەوی دی. ئەو دێڕەش ئەمەیە: «کوردستان وڵاتێکی دابەشکراوە بەسەر چوار دەوڵەتدا: ئێران، عێراق، تورکیا و سوریا».

***

بەو جۆرە پەنابەر بەرەو ئاستێکی ڕۆشنبیری ڕاپێچ دەبێت کە لە ئاستی ڕۆشنبیریی سفرەوە نزیکە. ئەو دەبێ لە جیاوازییەکانی شیعە و سوننەدا شارەزایی پەیدا بکا. باسی ئەوە بکا بۆچی گۆشتی بەراز دەخوا یان نایخوا؟ باسی خەتەنەکردنەکەی ببەستێ بەلایەنی تەندروستی و عەقڵییەوە، پاساو بۆ باوبوونی چەند ژنی بهێنێتەوە. شەڕی نێوخۆیی بەدەسیسەی دوژمنانی گەلەکەی لە قەڵەمدا و لەکەی ناشیرین لە ڕەگەزی خۆی پاک بکاتەوە. بەکورتییەکەی ئەم ئاستانەی پرسیار وا لە پەنابەران دەکەن هەردەم لە بارودۆخی بەرگریکردن و پینەکردندابن. بەرگریکردنیش لە هرووژمی پرسیارەکانی میتۆلۆژیست و ڕۆشنبیرییە سفرەکەی و تەرخانکردنی وزە بۆ بەرپەرچدانەوەیان، خۆی دەبێتە هۆی بەرهەمهێنانی ڕۆشنبیرییەکی سفر! ئەمەیش گەورەترین و تێکشکێنەرترین میحنەتە لە ژیانی هەر پەنابەرێکدا.. ئەو سیاسییەی (پەنابەران زۆربەیان سیاسیکارن) نەتوانێ بەواژە و زاراوەکانی زمانی ڕۆشنبیریی سفر بدوێت، ئایدۆلۆژیاکەی باس بکات و هتد.. ناشتوانێت لەسەر ئاستی ئایدیاڵ و بیروڕاکانی لەگەڵ میتۆلۆژیستدا ئاڵوگۆڕ دروست بکات. ئەو کەسە لە دۆخی بێزمانیدا دەژی.

ڕۆشنبیریی سفر هێزێکە میتۆلۆژیستەکان بۆ بەسفرکردنی هەموو ئەو چاوەڕوانییانە بەکاری دێنن کە دەشێت پەنابەران لە خۆیان هەیانبن. بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئاستێکی ئاخاوتنە و شێوازێکە بۆ ئاڵوگۆڕ کردن، واتە ئاستی سفری ئاخاوتن و ئاڵوگۆڕی، هەوڵدانێکە بۆ سەرەتاکانی پەیوەندی کردنی ئەویدی بەتۆوە و فرسەتێکە لەبەردەم تۆدا تا لەگەڵ ئەو تێکەڵییەک

دروست بکەیت. هەم ترس و دوودڵی و ڕاڕایی ئەفسانەساز لەناو دەچێ و هەم زمانی ئەفسانە بۆ سازکراویش دەپژێنێ. لە ژیانی پەنابەردا، زۆربەی پێکەوەبوونەکان، دۆستی و خۆشەویستییەکان بەهۆی ئاستی سفری ئاخاوتنەوە دێنە ئەنجام. ئەو پەنابەرەی نەتوانێ لە ئاستی سفری ڕۆشنبیریدا بدوێ ناشتوانێ لە ئاستی سفری ڕۆشنبیری بگات.

***

ئاستی سفری ئاخاوتن، لە باسی ئاووهەواوە سەرهەڵدەدات، «چەندە هەتاوێکی خۆشە.. نا؟» یاخود «لەمێژە باران نەباریوە..» و هەر لە ئاووهەواشدا کۆتایی پێدێت! ئەو کاتەی میتۆلۆژیست پێمان دەڵێ: «هەتاوێکی خۆشە» پێویستە ئێمە ڕستەکەی ئەو بقۆزینەوە و درێژەی پێ بدەین، دەنا ئاستی سفری ئاخاوتن لەبار دەچێت. ئەگەر لە ئێستگای پاسێکدا وەستاوین و میتۆلۆژیست دەیەوێ لە گەڵماندا چەند وشەیەک بگۆڕێتەوە، ئەمە بەمانای ئەوە نییە ئیتر بۆمان هەیە هەموو شتێ بڵێین.. هەموو شت وتن، یاخود دەرچوون لە چوارچێوەی ئەو ئاستی ئاخاوتنەی ڕۆشنبیریی سفر لە وێستگەی پاسێکدا، یان لە ڕاڕەوێکی چاوەڕێکردندا، یاخود لە هەر شوێنێکی تری گشتیدا پێشنیاری دەکا، دەبێتە هۆی سەلماندن و دوورخستنەوەی میتۆلۆژیست. میتۆلۆژیست لە مەرگ نادوێ، لە نوشستی نادوێ و هەردەم وای پێشان دەدا کە دڵخۆش و تەبا و تەندروستە. حەز دەکا باسی ڕەنگەکان بکا، باسی خواردنەکان، پۆشاکەکان، فوتبوولْ و مەلەکردن و بەرنامەکانی سەرگەرمکردنی تەلەفزیۆن و، سەرچاوەی سەرەکی زانینەکانیشی گۆڤار و ڕۆژنامە ڕەنگاوڕەنگەکان و کاناڵەکانی تەلەفزیۆنن، خۆی بەهاوڕێی گیانداران و باڵندان دەزانێ و بەردەوامیش باسی پاراستنی ژینگە سروشتییەکان دەکا. یەکەم هاوەڵی پۆلیسە و ئامادەیە هەموو نهێنییەکانی بۆ پۆلیس باس بکا، هەرگیز لە ترافیکی سوور ناپەڕێتەوە. توانایەکی سەرسوورهێنەریشی هەیە لە بەسێکسیکردنی ژیاندا.

***

بۆیە میتۆلۆژیستێ کە لەسەر ئاستی ڕۆشنبیریی سفرەوە دەدوێ، بڕوای بەجیاکردنەوەی ئەم دەستەیەی پەنابەران لەو دەستەیەی تریان نییە، پەنابەری خوێندەوار و نەخوێندەوار، شاریی و لادێیی، مۆدێرن و تەقلیدیی بەلای ئەوەوە مانای نییە. ئەو لای وایە ئەوانی تر هەموو لە جەنگی برسێتی و قەیرانی کۆمەڵگاکانی خۆیانەوە پەنایان بۆ کۆمەڵگاکەی ئەم هێناوە. هەموویان بەسەر لاشەی کۆمەڵی ئەمەوە دەژین، هەموویان پیاوسالارن یاخود جیهانگەرا و فەندمەنتالیست!

ئەگەرچی بەئاسانی گوێ لە دەردەدڵی و ڕازی پەنابەران لەبارەی وڵاتی خۆیانەوە دەگرێ و گوێ بۆ ئەوە شل دەکا ئاخۆ گرووپە جیاوازەکانی پەنابەران چۆن لەبارەی یەکەوە دئاخڤن، بەڵام هەرگیز خۆی تێکەڵاوی ئەم باسانە ناکا و نایەوێ ببێتە بەشێک لە پێکهاتەیان، وەک دەروونناسێکی پشت تەختی نووستن گوێدەگرێ، بێدەنگ دەبێ و جاروباریش بەهۆی ڕستە و دەربڕینی سۆزاوییەوە بابەتەکان دەگۆڕێ.

***

هۆی ئەوەی کە میتۆلۆژیست پەنابەران وەک گشت و سەرجەمێک دەبینێ ئەوەیە، کە ئەو پەیڕەوی لە سیستەمێکی بیرکردنەوە دەکا، کە پێی دەگوترێ بەگشتیکردن. واتە دیتنی ئەو بۆ پەنابەران دیتنێکە دابەش نابێ بەسەر زۆرلێکراو و زۆر لێکەریاندا. بەسەر ئایینزا و باوەڕیاندا بەسەر ئاژاوەگێڕ و ئاشتیخوازیاندا، بەسەر دز و دەستپاک و یاسا پارێز و یاسا تێکدەریاندا. ئەو پەنابەرەی لە یاسا لابدا، لەبری هەموو پەنابەران لە یاسا لایداوە. ئەوەی دزی بکا، ژنەکەی خۆی بکوژێ یاخود بەسەر کارمەندێکدا هەڵچێ و تووڕە ببێ (زۆربەی پەنابەران بەمافی خۆیان دەزانن بەسەر کارمەنداندا هەڵچن، یاخود لە بەرپرسە کۆمەڵایەتییەکەیان تووڕە بن) لە جیاتی هەموو پەنابەران و بەناوی ئەوانەوە هەستاوە بەئەنجامدانی ئەو شاکارانە.

بەڵام ئەم تەماشاکردنەی «کۆ»یە لە «بەش»دا ئەو بەگشتگیرکردنەی

کاری تاکەکەسییە لایەنێکی پۆزەتیڤیشی هەیە. بۆ نموونە پەنابەران بەگیانی یارمەتیدان بەناوبانگن. ئەگەرچی ئەمە لە زۆر شوێن و بارودۆخدا لە درۆیەک زیاتر نییە. بەڵام چونکە بۆچوونی میتۆلۆژیست بنەمایەکی بەگشتگیرکردنی هەیە، ئەوە هەموو پەنابەران دەگرێتەوە. پەنابەر بەوە بەنێوبانگە لە ژووری منداڵبووندا بەدیار هاوسەرەکەیەوە نامێنێتەوە، بەڵام ئەگەر هات و پەنابەرێک مایەوە، ئەوە بێگومان زەیینی میتۆلۆژیستی شێواندووە! چونکە پەنابەر کارێک دەکا و ڕەفتارێکی لێدەوەشێتەوە کە بۆچوونەکانی (ئەو) لەسەرخۆی قلێپ دەکاتەوە.

بەم جۆرە ڕۆشنبیریی سفر هەڵدەستێ بەبەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی ئەفسانەکانی و لەسەر ئاستی ڕۆشنبیریی سفرەوە بۆ وەڵامەکانی دەگەڕێ تا بتوانێ کاریان لەسەر بکا، تازەیان بکاتەوە، تووڕیان هەڵدا و سەرلەنوێ بەدەستییان بهێنێتەوە و هتد..

***

بەڵام ڕۆشنبیریی سفر لە چییەوە بەرهەمهاتووە؟ کوڕی کام ڕۆژگارە و دیاردەی چ سەردەمێکە؟ ئایا بوویەکی ساغە یان نەخۆش؟ چالاکە یان خەسیو؟

بەکورتییەکەی ڕۆشنبیریی سفر، ئاستی پەراوێزی ڕۆشنبیرییە. واتە ئەو ڕۆشنبیرییەیە کە دەکەوێتە ئەودیوی عەقڵەوە، قوربانیی کۆشکی عەقڵانیەتە و ئەو توانایەیە کە لەبەردەم تەماحی عەقڵدا خەسێنراوە، وزەیەکی چەپاوە.. هەموو ئەو پەراوێزانەیە کە کولتووری سەرمایە و بازاڕ بەپاسیڤی ڕایگرتوون. عەقڵێکە نارەسمییە و هیچ دامەزراوێکی بڕیاردەری سەربەخۆی نییە! هیچ ئابوورییەکی نییە بۆ دروستکردنی دامەزراوە و ناوەندەکانی خۆی.

ئەم ئاستەی ڕۆشنبیریی زمانحاڵی ئەو دەستە و گرووپانەی کۆمەڵە، کە ئیمکانیەتی خوێندنی بەرز و پسپۆریاتییان نییە، زۆرترین ڕێژەی باجیان

لەسەر دانراوە. لە بڕیارە گرنگەکانی یاسادا هیچ نوێنەرێکیان نییە، لە ناوچە دواکەوتووە چڕەکاندا نیشتەجێ بوون و بەرزترین ژمارەی بێکاری لە ناو ئەماندان. دەبێ بۆ چارەسەرکردن ناوی خۆیان لە لیستی دوورودرێژی نەخۆشخانەکاندا بنووسن. سۆسیۆلۆژەکان بەگرووپی پێنجەمیان ناو دەبەن. تەلەفزیۆن ڕاپۆرتەکانی سەبارەت بەزەبروزەنگ و کێشە کۆمەڵایەتییەکان لەناو ئەو گرووپەوە ئامادە دەکا. سایکۆلۆژیست پێمان دەڵێ، گرووپی پێنجەم زەمینەی سەرهەڵدانی زۆر نەخۆشی دەروونییە و لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکانیدا لاوازترین دەستەی کۆمەڵایەتییە، بڕوای وایە لە پەیوەندی خێزانی و پەروەردەکردندا یاسای تۆتالیتاری و زەبروزەنگ پیادە دەکا و، ئەمەش وا دەکا نەوەکانی ئەم گرووپە لە قوتابخانە و ژیانی کارکردندا خۆیان پێنەچێت بەڕێوە. وزەیەکی ئەوتۆی تێدا نییە بەرەو بزوان و بیناکردن پاڵی پێوە بنێ.. مامۆستا پێمان دەڵێ، منداڵانی سەر بەگرووپی پێنجەم وەک منداڵی سەر بەگرووپەکانی یەک و دوو و سێ گوێڕایەڵ نین، ئەرکەکانی بەنیوەچڵی بەجێدێڵێ و لە زۆر بارودۆخدا یاساکانی دام و دەزگاکان لە بەرچاو ناگرێ، تا قۆناغێکی خوێندن دەخوێنێ و ئیتر دەکشێتەوە. لە ڕووی زەینییەوە ئامادە نییە ئامێرە پێشکەوتووەکان (کۆمپیوتەر) بەکار بێنێ و ئەمەش هەستی خۆ بەکەم زانینی تێدا پتەوتر دەکا. پسپۆرەکانی بازاڕی کار و خانووبەرە پێمان دەڵێن: پلەی خوێندن و ئاسۆی زەینیی ئەم گرووپە لەگەڵ ئاستی بەرهەمدا ناگونجێ، دەرامەتەکەی لەگەڵ ستانداردی کرێی خانووەکانماندا ڕێک ناکەوێت. پۆلیس ڕای وایە زۆربەی خراپەکاران، ئانارشیستەکان و سەرپێچیکەران لەم گرووپەوە سەرهەڵدەدەن، پزیشک دەڵێ: ڕاپۆرت و شیکردنەوەکان ئەوە دەردەخەن کە ئەم گرووپە لە هەموو دەستە کۆمەڵایەتییەکانی دی زیاتر پەنا بۆ دەرمان و حەبی هێوربوونەوە دەبا. نەخۆشی «ئایدز» و «دەماغ» بەزۆری ئەم دەستەیە دەگرنەوە. منداڵ لەباربردن و منداڵی نووقسان بەزۆری لێرە لەدایک دەبن.. ئیدی بەم جۆرە

هەر یەک لە بەندئازارەکان، مامۆستاکان، ڕۆژنامەنووسەکان ئەم دەستە کۆمەڵایەتییە بەنموونەی لاوازی گرووپی کۆمەڵ باس دەکەن..

***

بەکورتییەکەی ئەم گرووپە ئەو مرۆڤانە نین کە تەکنەلۆژیایان هێناوەتە بەرهەم، ئەوانەن کە لە سەرهەڵدانی تەکنەلۆژیاوە بواری بەرهەمهێنانیان سنووردار کراوە. ئەو زمانەشیان لێسەندراوەتەوە کە دەشیا غوربەت و نامۆبوونەکانیان پێنووساباوە. ئەمە گرووپێکە تەنیا دئاخڤێ و هێشتا بەقۆناغی نووسین نەگەیشتووە. نووسین چییە؟ ئەگەر جۆرێ لە نەرگزیەتی نووسەر نەبێ بۆ ئەوەی لە داهاتوودا شوێن دەستێ جێبهێڵێ؟ ساتەوەختی ئێستا پێویستی بەئاخاوتنە و ئاخاوتن ئەو هۆکارەیە کە بنەمای ئاڵوگۆڕ پێکدێنێ.

ئەم گرووپە هێشتا لەو ئاستەی نەرگزیەتەیا نییە کە هەڵپەی داهاتوویەکی دوور بکا، ئەو بەرۆشنبیرییە سفرەکەی خۆی دەیەوێ ئاستێکی ئاخاوتن بۆ ئێستای دابین بکا و هەموو خواستەکانی ئایندەشی لە ژێر زەبری چەپاندنا ڕەوانەی تاریکییەکانی نەست دەکا.

***

من وەک پەنابەرێ، کە پەنابەرییەکەم تاکە ڕێگایەکە، یان ئیمکانیەتێکە بۆ ئەوەی بوونی خۆم لە ئێستای کۆمەڵی ئینسانیدا بسەلمێنم، هەردەم ئەو پرسیارە لەخۆم دەکەم: من ئێستا لەگەڵ کێ دەتوانم بدوێم؟ یاخود ڕووی واقیعیتری ئەم پرسیارە ئەوەیە کە بڵێین کێ لە ئێستادا ویستی ئاخاوتنی لەگەڵ مندا هەیە؟ دیارە وەڵامەکە وەڵامێکی سادەیە: ڕۆشنبیریی سفر.

ئاخاوتنی من لەگەڵ ڕۆشنبیریی سفردا، تەنیا ڕێگایەکە بۆ ئەوەی من لە ئاخاوتن بەردەوام بم و، ڕۆشنبیری سفر تاقە گرووپێکە لە گەڵمدا دئاخڤێ.. ئەمە چوارچێوەیەکی گشتییە لە ژیانی پەنابەردا، واتە

بەرامبەری پەنابەران هەموو ئەوانەن کە خۆیان لە وڵات و کولتووری خۆیاندا مەوقیعی پەنابەرییان هەیە، یاخود بەرامبەریان نییە، ئەوی دی پەنابەران هەموو ئەوانەن کە پێشتر لە دەرەوەی هەموو ئەو ئاستە شیکاریانەن کە دەشێت کولتووری خۆرئاوایان لەسەرەوە پێناسە بکەین. بەزمانێکی دی: هەموو ئەوانەی دەبنە دۆستمان و دەبنە هاودەردمان، دواجار خۆیان بێ دۆست و بێ هاودەمن و لە کۆمەڵگای خۆیان تۆراون. بەم پێیەش خۆدیتنەوەی ئێمە لەبەردەم ئەفسانەکانی ڕۆشنبیریی سفردا، خۆدیتنەوە نییە لە بەردەم ڕوانینی خۆرئاوا بۆ ئێمە، خۆ دیتنەوەیە لەبەردەم هەموو ئەو توانایانەی کە کولتووری سەرمایە و بازاڕی خۆرئاوا دەریهاویشتوون، خەساندوونی و لە شوێنێ لە شوێنەکانی کۆمەڵدا پەراوێزانە نیشتەجێی کردوون. بۆیە من لەناو سەرجەمی خەڵک و ڕۆشنبیری ئەم وڵاتەدا نیم، بەڵکو لەناو ڕۆشنبیریی ئەو دەستە و گرووپانەدام کە لەم وڵاتەدا وەک من هیچ بڕیارێک لە دەستیاندا نییە، لێرەوە ئاستی ژیانی من و بۆچوونم بۆ دنیا بۆچوونێکە ئاستێکی چالاکیی تایبەت و سنوورداری هەیە.

***

ئەم ئاستەی ژیان و ئەو ئاستە ڕۆشنبیرییە، بۆچوون و جیهانبینی و وێناکانی من دادەڕێژێ، ئیدی نەک هەر هەوڵدەدەم وزەی خۆم بۆ پەرچدانەوەی ئەفسانەکانی ئەوی دی تەرخان بکەم، بەڵکو بەتێپەڕبوونی کاتیش بەشێکی زۆر لەو ئەفسانانە دەبنە جێگەی شانازیم! ئیدی بەترسەوە لە جیاوازییەکانم نادوێم و هەوڵی کوشتنیان نادەم تا بەو هۆیەوە خۆشەویستی بەرامبەرەکەم بۆ خۆم بەدەست بهێنم، بەڵکو جیاوازییەکانم ئاشکراتر دەکەم. ئیدی نەک هەر گۆشتی بەراز و خواردنەوە تەرک دەکەم، بەڵکو بەجیدی هەوڵدەدەم بەرامبەرەکەشم بخەمە سەر ڕێگای خۆم. لێرەوە جارێکی دی پەنا دەبەمەوە بەر ئایین، بەر نەریت و ترادیسیۆنە دێرینەکانی کولتووری خۆماڵیم. دەبمە پێشمەرگەیەک و دەمەوێ لێرە لەناو

دامەزراوەکانمدا، بوونی خۆم بسەلمێنم، لە نەریتەوە هەموو بەڵگەیەک دەهێنمەوە بۆ ئەوەی لە ئێستادا، لە هەنووکەی خۆم هەڵبێم و چاو لەوە بپۆشم کە لە کولتوورێکی کراوەدا دەژیم و کۆمەڵێ ئیمکانیەتی تازەم لەبەردەستان بۆ گەشەکردن.. هەموو بۆلوانێک ڕەت دەکەمەوە کە دەمگەیەنن بەئاستێکی دیکەی ژیان و لە کولتوور و نەریتی خۆم قەڵایەک دروست دەکەم، لە ژیانی خێزانیمدا، ڕۆڵی باوکایەتی خۆم چەند قات زیندوو دەکەمەوە، دەست دەخەمە کاروباری منداڵەکانمەوە و ناچاریان دەکەم لەسەر نەخشەکانی من بڕۆن. گوێ بەوە نادەم ئەوان بەشێکی زۆری ژیانی ڕۆژانەیان لە دەرەوەی ماڵ، واتە لە کۆمەڵگایەکی گەورەتر و لە ژێر هەلومەرجی دیکەدا ژیان بەسەر دەبەن و بەو پێیەش ئەرکی دیکەیان دەچێتە سەرشان. بەڵکو دەمەوێ ملکەچیان بکەم وەک خۆم لە هەموو ئەو بوارانە دوورەپارێزیان بکەم کە بەهەنووکەی ژیانی خۆیانیان دەبەستنەوە. وەک مێردێ کۆنترۆڵی هاوسەرەکەم و خواستەکانی دەکەم. پەیوەندییەکانی و چالاکییەکانی دەستنیشان دەکەم. ڕێگای چاکی بۆ دەستنیشان دەکەم و لە خراپەی دەپارێزم و هتد..! ئەگەر کەسێکیش لەم بارەیەوە دەگەڵمدا بدوێ و بیەوێت بەدیواری قەڵاکەمدا هەڵگەڕێ دەمکوتی دەکەم! دەمکوتی دەکەم بەوەی کە ئێمە ئەوەین و ئەوە بووین و داب و دەستووری ڕەسەنی ئێمە ئاوایە و کولتووری ئێمەش ئاوا.. ڕەوشتی باووباپیرانمان و ئایینمان ئەوەیان بۆ دەستنیشان کردووین و ئەو ڕێگایەیان بۆ داناوین کە نابێت لێی لابدەین..

لێرەوە تەماشا دەکەین ژمارەیەکی زۆر نەریتخواز و سوونەتپەرست، نەریتیست و مسوڵمان سیفەتمان بۆ دروست دەبێت، بەبێ ئەوەی هیچ نەریت و عەقیدەیەکمان بەرهەمهێنابێت، لێرەوە تەماشا دەکەیت ژمارەیەکی زۆر خێزان پێکەوە دەنێین بەبێ ئەوەی هیچ ئاڵوگۆڕێکی خێزانی تیایاندا بەرهەم بێت، جارێکی دی ئێمە نەریتەکان و حیکمەتە دێرینەکان بەئارەزووی خۆمان تەفسیر دەکەینەوە و مانای دیکەیان بۆ دروست دەکەین. ئایین دەکەینە ئەو پشتیوانە گەورەیەی سنوورەکانمان

لەگەڵ ئەوی دی بۆ جیا دەکاتەوە. دەستووره میللییەکانمان دەکەینە ئەو قەڵایەی لە هەموو دەوروبەرێ دابڕمان دەکات. لێرەوە بۆ نموونە کوردبوونەکەمان دەبێتە کوردبوونێکی ساختە. بڕواداریيەکەمان دەبێتە بڕواداریيەکی دەمامک لەسەر و نەریتگەریشمان دەبێتە ئەو هێزەی تێکەڵبوونمان لەگەڵ جیهاندا بنەبڕ دەکات. ئەنجامی هەموو ئەمانەش، واتە ئەوەی کە ئێمە بەسەلیقەی تایبەتی خۆمان نەریت و سوونەت تەفسیر دەکەین و مانای بۆ دادەتاشین، لەوەدا خۆی بەدیار دەخا، کە ئێمە لێرەوە لە خەڵکی ناوەوەی نیشتمانی خۆمان دواکەوتووترین، نەریتخوازترین، لە ئاست بێگانەدا وشکترین و لە ڕووی ئایینیشەوە سەختگیرتر.

***

بەڵام لەم حاڵەتە تەنگ و چەڵەماویەدا چی دەکەین؟ چۆن خۆمان لەم زۆنگاوە ڕزگار دەکەین و ویژدانمان ڕازی دەکەین؟

شتێکی ئاشکرایە، کاتێ مرۆڤ توانای زەیینی هێندەبێت کە بتوانێ مانای نوێ بۆ نەریت و کولتوور و ئایینی خۆی دابتاشێ. دەبێ هەمان ئەو توانا زەینییە ژوورێکی تایبەتیشی تەرخانکردبێ کە بتوانێت وەڵامی پرسیارەکانمان لێوەرگرین.

چی دەکەین؟

دێینەوە ماڵە زەینییەکەمان و هەموو خاسیەت و شتە ناحەزەکان دەکەین بەبەری ئەویدیکەدا و بەو جۆرەیش پاکبوونەوە بۆخۆمان وەدەست دێنین و دەکەوینە ئەفسانەسازی لە خۆمان! لە ئاستی ڕۆشنبیرییە سفرەکەی خۆمانەوە سەرنجی ئەفسانەئامێزمان ئاراستەی ئەویتر دەکەین و ڕەخنەی تاکڕەهەندانەمانی لێدەگرین.. بەشێکی زۆری کاتمان، گفتوگۆمان لەگەڵ یەکتردا بەڕەخنەگرتن و باسکردنی ئەویترەوە بەسەر دەبەین.

بە هەر حاڵ بەو جۆرە ئاستی ڕۆشنبیری سفر بەردەوام دەبێت و خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە. ئیدی ئاستی ئاخاوتنی ئێمەیش لەگەڵ ئەویتردا، ناتوانێ هیچ ئاڵوگۆڕێ بەرهەم بێنێ. ساڵانێکی زۆر لە نێوەندی ئەم ئاستە

ڕۆشنبیرییەدا گیر دەخۆین بەبێ ئەوەی دیدێکمان بەرهەم هێنابێ! بەبێ ئەوەی بووبینەتە هۆی بەرهەمهێنانی دیدێک لەسەر خۆمان، لێرەوە پەراوێزبوونی ئێمە سەرهەڵدەدا. فڕێدەدرێینە ئەودیو هەموو چالاکییەکانی ژیانی هاوچەرخ و، ئەمەش چارەنووسێکە، چارەنووسێک هەر تەنیا ئەویتر بەسەرماندا نەیسەپاندووە، بەڵکو خۆشمان لەبەرهەمهێنانیدا ڕۆڵی سەرەکیمان گێڕاوە.

***

کەواتە بوونی من وەک پەنابەرێک بوونێ نییە لە نێوەندی ژیاری هاوچەرخدا، بوونێک نییە لەبەردەم پرسیارە گەورەکانی ئەقڵ و لێکدانەوەکاندا.. بوونێک نییە بتوانێت جیهانبینی و بیری چالاک بەرهەم بهێنێ. بوونێک نییە لەناو بوارەکانی ڕۆژانەدا، لەناو یاساکاندا و لە ناو مینبەرەکانی دەنگدان و ڕا دەربڕیندا.. بوونێکە لە دەرەوەی هەنووکە و هەموو ئەو توانا و دەزگایانەی کە دەشێت بواری بەشداریکردنمان لە گفتوگۆکاندا بۆ بڕەخسێنن. من بوونێکی پەراوێزیی دەژیم: لەبری ئەوەی لێرەوە بەشداری لە پرۆژەکاندا بکەم، خۆم بۆ داهاتووم هەڵدەگرم. لە جیاتی ئەوەی لە ئەنجامی گفتوگۆ و دیالۆگەوە بەهاکانم، کولتوورەکەم و جیهانبینیم لەبەردەم هرۆژمی ئەویتردا بپارێزم، دێم خۆم لە گفتوگۆکان، لە ڕووبەڕووبوونەوەکان و لە بەشداریکردنەکان دەدزمەوە و قەڵا تایبەتییەکەی خۆم کە تەنیا لە زەینی مندا حەقیقەتی هەیە، دەکەمە ئەو پەناگایەی لە هەموو ڕووبەڕووبوونەوەیەک دەمپارێزێ؛ دامەزراوەکانم دەکەمە ئەو پەنایەی هەمیشە لە بوردی دیدی ئەویتر ڕزگارم دەکەن..

***

«پەنابەربوون» هۆشیاری منە بەرانبەر بەشوێنی ئێستام لە خێزانی مرۆڤایەتیدا. هۆشیارییەک تەنیا بەهۆی بەشداریکردنەوە، بەهۆی کرانەوەیی و لێبووردنەوە دروست دەبێ. ئەزموونی ئەم سەردەمەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئێمە و ئەوان، یاخود جیهانبینی خۆرهەڵات و خۆرئاوا

کە (پەنابەران نوێنەرایەتی ئەوەی یەکەمیان دەکەن، ئاکامێکی ئەوتۆی نەداوە بەدەستەوە کە بشێت ئاسۆکانی داهاتووی تێدا بخوێنینەوە.. ڕاستە ئێمە زۆر جار دەبینە قوربانی ڕەفتاری بزووتنەوە ئایینییەکانی لای خۆمان (ئەوەی لە میسر، جەزائیر و شوێنەکانی دی ڕوو دەدەن) و نموونەی ئەم جۆرە فەندەمەنتالیستەش لە خۆرئاوا لە بەرگی نازییەتی نوێ، بزووتنەوەی ڕاسیزم و دروشمەکانیاندا دەردەکەوێ.. یاخود شەڕێکی وەک ئەوەی یۆگسلاڤیا کێشە دێرینەکەی نێوان مەسیحییەت و ئیسلام زیندوو دەکاتەوە و مەودای تۆڵەسەندنەوە فراوانتر دەکات، بەڵام بوونی من لە هەمان کاتیشدا هەڵوێستی منە بەرامبەر دەوڵەتەکانی مافیا، کوشتن و بڕینە ئۆرگانیزەکراوەکان، زەبروزەنگ و هەموو هەڕەشەکانی دی، ڕەنگە هەر لەبەر ئەمەش بێت، واتە لەبەر ئەوەی چیدی ئێمە وەک پەنابەر مرۆڤێ نین سەر بەهەرێم و زۆنێکی تایبەت، بەڵکو لە ناوەندی زۆنە گەردوونییەکاندابن، بوونی ئێمە سەختترین و پڕ ئەرکترین بوونی هاوچەرخ بێت. بوونێ لەو دیو ئەفسانەکانەوە، لەو دیو ڕۆشنبیریی سفرەوە دەست پێدەکات..

پۆلیس:

باوکێکی ناحەز لەسەر شەقامی ئازادی

دەبێ جیاوازیی لەنێوان سێ جۆر وێنادا بکەین: هەر مرۆڤێ لە نێوەندی کولتووری خۆیدا دەکەوێتە ژێر کاریگەری ئەو وێنایانەی ئەو کولتووره بەرهەمیان دێنێ. هەر وێنایەک لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی مێژوویی-کۆمەڵایەتی دیکە بونیادەکانی خۆی دەگۆڕێ و مانا و ناوەڕۆکی دیکەیان بەبەردا دەکات. هەر کەسێکیش بەپێی ئەزموونە تایبەتییەکانی خۆی، وێنای خۆی لەسەر دیاردە و شتەکان دادەڕێژێ و مەرج نییە وێنای دوو کەسێتی کە لە یەک کولتوورەوە هاتبن بۆ یەک دیاردە چوون یەک بێت.

***

«پۆلیس» ناوێکە گرتن و لێپرسینەوەمان دەخاتەوە بیر. وشەیەکی خاو نییە تا بتوانین مامەڵەیەکی نەرمی لەگەڵدا بکەین، لەو کۆمەڵگایانەشدا کە ئایدۆلۆژیای باوکسالاری باوبێت، وشەی پۆلیس بەناچاری دەلالەت لە «نێر» دەکا. واتە بەلای ئێمەوە کە پەروەردەی ئەو جۆرە کۆمەڵگایانەین، پۆلیسی «مێ» پۆلیسی «ڕاستەقینە» نییە! هەر لەبەر ئەوەیش کە نێر نییە، یاخود ئێمە لە زەینی خۆماندا وێنای پۆلیس تەنیا بەنێریەتییەوە دەبەستین. ئەگەرچی ئەم یاسایە بۆ بەشێکی زۆری کۆمەڵگاکانی ئەورووپاش هەر ڕاستە، بەڵام ئەو پێناسە ڕەسمییەی لەم وڵاتانەدا بۆ پۆلیس دەکرێ ڕێگەمان پێنادات بڵێین وشەکە یادهێنەرەوەی گرتن و لێپرسینەوە و کۆنترۆڵکردنە. ئەمەش نەک لەبەر ئەوەی پۆلیس ئەو دەورانە ناگێڕێ، بەڵکو لەبەر ئەوەی ژمارەیەکی بەرچاوی پۆلیسەکانی ئەورووپا ئافرەتن (دیارە لێرەدا من بەزۆری بیر لە وڵاتانی ئەسکەندیناڤی دەکەمەوە).

بە هەر حاڵ هێشتا ئێمە ژمارەیەکی زۆر کێشەمان لەگەڵ پۆلیسدا هەیە

و ئەمەش لە پۆلیسەکان خۆیشیان شاراوە نییە. چی لەو پۆلیسانە نهێنی بێت، ئێمە نەتوانیومانە لە پێناسە باوکسالاریەکەی خۆمان بۆ پۆلیس دەستبەرداربین، نە کەوتوویشینەتە ژێر کاریگەریی ئەو پێناسە نەرمە ڕۆمانسیەی کە لەم وڵاتانەدا بۆ پۆلیس دەکرێ و، نە ژمارە زۆری پۆلیسی «مێ» بۆتە هۆی گۆڕینی ئەو وێنە نێرانەی ئێمە لەسەر پۆلیسمان هەیە!

***

ئەم کێشەیە شایانی ئەوەیە بەچەند بارێکدا لێکبدرێتەوە، هەم بوارێکە بۆ زیاتر شارەزایی لە خۆمان و هەم هەلێکی چاکیشە بۆ ئەوەی مرۆڤ لەگەڵ پۆلیسدا بکەوێتە گفتوگۆوە.

من نالێم ناسین و پێناسەکردنی حەقیقەتی پۆلیس کارێکی ئاسانە، بەڵام پێشم وا نییە ئێمە بەبێ گفتوگۆکردن لە گەڵ لایەنی دووهەمدا، بتوانین بەردەوام بین لە بڕواهێنان بەو وێنەیەی کە لەسەر پۆلیس لە مێشکماندا جێگیر بووە. لەم بوارەدا من هەوڵدەدەم چەند سەرنجێکی تایبەت دەرببڕم و مەبەستی خۆم لە زاراوەی پۆلیس ڕوونکەمەوە. ناشمەوێ ئەوە بشارمەوە کە سەرهەڵدانی ئەم جۆرە سەرنجانە بەپلەی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ شوێنگەی من وەک پەنابەرێک لەم وڵاتەدا.

من پێم وایە هەر مرۆڤێ ئەزموونی تا[illegible] خۆی لەگەڵ پۆلیس هەیە، بۆیە ناکرێ[illegible]

ئەزموونێ لەم بوارەدا سیفەتی گشتمەندی پێبدرێ. هەروەها لەبەر ئەوەش کە کاری پۆلیس، خودی پۆلیس دەخاتە مەوقیعیەتێکی نارۆشنگەرەوە، هەموو پێناسەکردنێکیش بۆ خۆی کردەیەکی ڕۆشنگەرانەیە. ئەوجا بۆ ئەوەی لەم کردەیە خۆمان بپارێزین (واتە سیفەتی ڕۆشنگەری نەدەینە پاڵ لایەنێک کە نارۆشنگەرە)، باشترە لەو ڕووبەرانە بکۆڵینەوە کە شوێنی دووبارە بەرهەمهێنانەوەی پۆلیسن. یاخود شوێنپەنجەی پۆلیسیان پێوە دیارە. من دواتر دێمەوە سەر باسی «نارۆشنگەری» و مەبەستی خۆم لەو ڕووبەرانەی پۆلیس خۆیان لەسەر بەرهەم دێنێتەوە ڕوون دەکەمەوە. با ئەوەش بڵێم، ئەگەرچی من جاروبار لەم باسە و باسەکانی تری ئەم کتێبەدا ڕاناوی کۆ بەکار دێنم، بەڵام دواجار ئەوە هەر ئەزموون و بینینەکانی خۆمن کە لەو دیو دێڕەکانەوە خۆیان ئاشکرا دەکەن. ڕەنگە لەگەڵ ئەمەشدا، هۆی بەکارهێنانی ڕاناوی کۆ بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە من بڕوام وایە پەنابەران بەهەموو جیاوازییەکانیانەوە هێشتا کۆمەڵێ ئەزموون و کێشە و بۆچوونی هاوبەشیان هەیە کە ڕێگەمان بۆ خۆش دەکەن تا وەک سەرجەمێ لەبارەیانەوە بدوێین.

***

خاڵێکی گرنگ کە پێناسەکردنی پۆلیسی ڕاستەقینەمان (بە نێر و مێ)وە لێ ناهەموار دەکا، بریتییە لەوەی کە ئێمە کەمتر بۆمان دەلوێ بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەگەڵ پۆلیسدا پەیوەندی دروست بکەین. چونکە ئەو تەنیا دەسەڵات بەرهەم ناهێنێ، بەڵکو لە بەرهەمهێنانی فیلمی ڤیدیۆ و تەلەڤزیۆن و دەنگوباسەکانیشدا ڕۆڵێکی باڵای هەیە. واتە هەردەم ئەو لایەنانەی کەسێتی خۆیمان پێشاندەدات کە سەرنجراکێشن و دەشێت شایانی چاولێکردن و لاسایی کردنەوە بێ، واقیعی سەرشەقامەکان و کۆڵانەکانی شار بۆ ئەو، هەر تەنیا شوێنی ئەنجامدانی وەزیفەکەی نین، بەڵکو شانۆیەکیشن کە ئەو دەتوانێ لە بەردەمی کامێراکاندا ڕۆڵی پاڵەوانی فیلم و دەنگوباسەکانی تەلەفزیۆن بگێڕێ. خۆی دەکا بەشوێنە

گشتییەکاندا و بەدەم خەڵکەوە پێدەکەنێ، لەپڕ لەناو کۆمەڵێ منداڵی باخچەی ساوایاندا دەیبینین و بەزمانێکی ڕەوان لە گەڵیاندا دەکەوێتە پرسیارکردن و لەو ڕێگەیشەوە ئاشکراکردنی ئەو سەرپێچیانەی لە ماڵ و لەلایەن دایک و بابی منداڵەکانەوە دەکرێن. منداڵەکانیش هەموو لەیەک جەستەدا دەتوێنەوە و بەیەک دەنگ وەڵامی دەدەنەوە! دیاری بەسەر ئەو شوفێرانەدا دابەش دەکا کە لە غیابی خۆیدا ڕەچاوی دیسپلینیان کردووە. دەیەوێ هەمیشە و هەموو کەسێ بڕوا بەئاکار و کردارەکانی بکا، بەڵام ئەو خۆی بەدەگمەن نهێنییەکانی خۆی بۆ ئێمە باس دەکا. ئەگەر بەلادەر لە یاسا تاوانبار کرا، هەر خێرا دێتە سەر شاشە و جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەو خۆی ئەرکی پاراستنی یاسایە. بەڵام ئەگەر بەڵگەمان لەسەر هەڵەکانی وەڕووخست (بۆ نموونە لە کاتی هەڵەکردنەکەیدا وێنەیمان گرت) ئەوە دەیەوێ دادوەر و لیژنەی لێپرسینەوە لە خۆی بێت! بەکورتی ئەو کەسێکی نامەعلوومە تەنانەت لە جلوبەرگ پۆشین و هاموشۆ کردنیشدا. بەهەرحاڵ لە کۆمەڵگایەکی زانیاریدا کە سەرچاوەی زانیاری و لێکدانەوەکانی خەڵکی، دەزگاکانی ڕاگەیاندن بن، زەحمەتە بتوانرێ پێناسەیەکی پڕاوپڕی پۆلیس بکرێ.

وەک هەموو بابەتێکی تر کە شایەنی لێدوان بێ و خانەبەندی بکرێ، هەر خانەیەی تایبەتمەندی و خەسڵەتی خۆی لێدەرهێنرێ و بەپێی سەردەمێکی مێژوویی لێی بکۆڵرێتەوە، وشەی پۆلیسیش تا ڕادەیەک بەر ئەم ئاستە شیکاری و جیاکارییە مێژووییە دەکەوێ. ئێمە دەڵێین: پۆلیسی هاتوچۆ، پۆلیسی ئاسایش، پۆلیسی نهێنی، پۆلیسی بەندیخانە، فرۆکەخانە و هتد. یاخود دەبێژین: پۆلیسی ئەڵمان، پۆلیسی ئێرانی، پۆلیسی دانمارکی و بەو جۆرە.

بۆ نموونە شتێکی بێ مانایە بەر لە دروستبوونی ئۆتۆمبێل باسی پۆلیسی هاتوچۆ بکرێ، یاخود وا بزانین کە هەوڵدانەکەی «دایدالۆس» کە هەستا بەدروستکردنی باڵ و دەیویست خۆیی و «ئیکارڕۆس»ی کوڕی لە

بەندیخانەی «مینوس» ڕزگار بکا، یاخود هەوڵەکانی «عەباسی کوڕی فیرناس» بوونە هۆی سەرهەڵدانی پۆلیسی فڕۆکەخانە[١]، هەروەها شتێکی بێ مانایشە وا بزانین لەو ڕۆژەوە کە قابیل هابیلی برای کوشت ئیدی پۆلیسی ئاسایش دروستبوو.. کەواتە خانە خانەکردنی پۆلیس و جیاکردنەوەی خەسڵەتی ئەو کۆمەڵە پۆلیسەی بەسەر ئەو خانانەدا دابەش دەبن لە یەکتری، سوود و ئەنجامێکی ئەوتۆی نابێ. بۆ نموونە جیاکردنەوەی پۆلیسی بەندیخانە لە پۆلیسی دادگا کارێکی بێ ئەنجامە. چونکە لە هەموو ئەو دەستە دەستەکردن و تایبەتمەندی ئاشکرا کردنانەدا، دواجار پۆلیس وەکو خۆی دەمێنێتەوە، واتە هێشتا دەبێ پێناسە بکرێ، خانەبەندی بکرێ و لێی بکۆڵرێتەوە. چەندە بێ مانایە گەر گوتمان پۆلیسی بەندیخانە لە بواری ئازاردانی بەندییەکاندا شارەزایە و پۆلیسی دادگا لە بواری یاسادا لێهاتووە.. ئەوەیان جەللادە و ئەمیان دادوەر، یەکەمیان شاڵاوهێنەرە و دووهەمیان بەرگریمان لێدەکا و شتی تری لەم بابەتە.. بەڵام ئەوەمان لەبیر نەچێت کە هەر مرۆڤێک ئەزموونێکی تایبەتی لەگەڵ پۆلیسدا هەیە و وێنای خۆی بەپێی بنەمای ئەو ئەزموونە لەسەر پۆلیس دروست دەکا. واتە من ناتوانم بڵێم من و ئێوە یەک ئەزموونمان لەگەڵ پۆلیسەکانا هەیە. لەبەر ئەوەی یەکەم: لە کولتووری مندا خانەکردن و دەستەبەندیکردنی پۆلیسەکان مانای نییە و، دووهەمیش لەبەر ئەوەی ئەزموونەکانمان جیاوازن. ئێوە بەئاسانی دەتوانن لە یەکتریان جیا بکەنەوە، سیفەتەکانیان بناسنەوە و ڕادەی پەیوەندی کردنیشتان پێیانەوە بزانن، واتە بەئاگان بەرامبەر سنووری نێوان خۆتان و ئەوان.

بەڵام لە نەستی مندا ئەم دابەشبوونە بەدوور نییە لەو پێناسەیەی کولتووری من بۆ پۆلیس کردوویەتی. ئێوە بەئاسانی کێشەکانتان، پرسیارەکانتان یاخود نهێنییەکانتان بۆ پۆلیس باس دەکەن، چونکە لە ئەزموونندا لێکدی جیا نابنەوە. بەڵام وێنای من لەسەر پۆلیس، وێنایەکە ئەزموونی دوورودرێژی دووبارەوەبووی ئەو کولتوورە دروستیکردووە کە

منی لێوەهاتووم. لەو کولتوورەشدا پۆلیس نهێنیپارێز نییە، شوێنی بڕوا پێبوون نییە، لەلای هێمن نابمەوە و زۆر جاریش دەبێ بەزمانێک لەگەڵیدا بدوێم کە زمانی من نییە. واتە بونیادی تەسەوری من بۆ پۆلیس بونیادێکی زمانییە کە ئاستی نائاگایی بەکۆمەڵی و کولتووریی ئێمە کۆنترۆڵی دەکا.

کەواتە لەدوای هەموو ڕووداوێک، لە دوای هەموو بارودۆخێکی تەنگانە کە منی تێدەکەوم و دەشێت پۆلیس جێی پەنا بۆ بردن و یارمەتی لێوەرگرتنم بێت، من تەنیایی هەڵدەبژێرم و نامەوێ نهێنییەکەم بگاتە لای پۆلیس.. واتە ناتوانم لەسەر بنەمای خانەبەندیکردنەوە، پۆلیسەکان بەپێی ئەرکەکانیان لێکدی جیا بکەمەوە، پۆلیس لەلای من، لە بنەمادا زیاتر لەوەی فەرمانبەرێک بێ، وێنایەکی گشتییە کە ڕاستەوخۆ، لە هەر جلوبەرگێکدا بێ سزا، دەسەڵات و کۆنترۆڵم بیر دەخاتەوە!

***

ڕەنگە پرسیار بکرێت: دەبوو بەدوورکەوتنەوەی من لەو کولتوورەی وێنای منی بۆ پۆلیس داڕشتووە و، ئەزموونە تازەکانی من لەگەڵ پۆلیسدا لە وڵاتێکی دی، کە وێنای بۆ پۆلیس پێچەوانەی ئەوەی وڵاتی منە، توانام هەبایە کار لەسەر وێنا کۆنەکەم بکەم. ئەمە بۆچوونێکی ڕاستە، بەڵام بەمەرجێک پۆلیس لەمەدا هاوکاری بکردمایە، واتە هیچ نەبێ ڕێ پاککەرەوە بوایە لەبەردەم ئەم خواستەی مندا و ڕۆڵی ڕێپێشاندەرێکی دیتبا کە بەزمانێکی ڕەوان پێت دەڵێ: **من ئەوە لە تۆ چاوەڕێ دەکەم و ئەوەیش ئەرکی تۆیە لە ئاست چاوەڕوانییەکەی مندا**.. پۆلیس ئەمە ناڵێت، ئەو بەزمانێکی تەمومژاوی لە کاتێکدا پەنجەت لێ بەرز دەکاتەوە دەڵێ: **ئەگەر ئەوە نەکەیت و ئاواتکرد سزات دەدەم!**

***

ئەوەی کە جاروبار پۆلیس دان بەهەڵەیەکی خۆیدا دەنێت و هەڵەکەی

لەبەردەم ڕای گشتیدا باس دەکا و ئامادەیە بۆ لێپرسینەوە، من هاندەدا چاو لە بەشێکی ئەو تەسەورەم بپۆشم کە لەسەر ئەو هەمە. بەڵام لەو دەمەدا پۆلیس جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە بۆ لێپرسینەوە و توێژینەوە و هەڵسەنگاندنی هەڵەکەی، دەبێ هەر لە پۆلیس خۆی لیژنەیەکی پشکنین پێکبێ، ئەوە ناچار دەبم لەو سازشەی پێشووم ژێوان ببمەوە... لە یەکەم باردا ئەو وام لێدەکا وەک شوێن بڕوا تەماشای بکەم، لە کاتێکدا باری دووهەم پێم دەڵێ ئەو بڕوای بەکەس نییە جگە لە خۆی زیاتر! پەلاماری شوێن و کەسە گومان لێکراوەکان دەدات و، ئەمەش بەڕەسمی لە دەزگاکانی ڕاگەیاندندا ڕادەگەیەنێ، بەڵام کاتێک دەردەکەوێ ئەو کەسانەی ئەو پەلاماری داون و تۆمەتباری کردوون، هیچ بەڵگەیەکی گومان لێکردنیان لەسەر نییە، ئەو ئامادە نییە لە هەمان ئەو دەزگایانەی ڕاگەیاندندا گومانە درۆزنەکەی بەدرۆ بخاتەوە. لە جاری یەکەمدا کاتێک گوێم لەوە دەبێ پۆلیس دەیەوێ وڵات و دەوروبەرمان لە گومان لێکراوان بپارێزێ، بێگومان خۆشحاڵ دەبم، بەڵام کاتێک دەبینم ئەوانەی ئەو بەنیازی تاوانباربوون و مەترسیاوی پەلاماری دان؛ هاوسێ و ئەو ڕێبوارانەن کە من ڕۆژانە بەبێ هیچ گومانێک بەناویاندا دێم و دەچم و لە ڕاز و دەردیان شارەزام، ئیدی ناتوانم گفتوگۆی لەگەڵدا بکەم و بەشوێن بڕوای خۆمی بزانم.

***

لە قوتابخانەکەیشیدا ئامادە نییە هەموو کەس وەربگرێ، واتە مافی خوێندنی پسپۆڕیەکەی ناداتە هەر مرۆڤێ، ئەو هەلومەرجی بەدەنی و دەروونی و ڕەگەزی وەک سێ لایەنی گرنگ، یاخود مەرجی گرنگ بۆ وەرگرتنی قوتابی دەخاتە بەردەم. لە مەسەلەی لەش و لاردا، ئەو پێوانەی خۆی هەیە {چوارشانە و پتەوی، تەمەن لە ٢١ وە بۆ ٢٧ ساڵ، باڵا دەبێ لە ١٧٧سم کەمتر نەبێت و نابێ گوێی گران بێ یاخود چاویلکەی لە چاودا بێ}(٢). لە ڕووی دەروونیشەوە، نابێ سزا درابێت، واتە تاوانبار بووبێت. بەڵام مەرج نییە هەموو چوارشانە و ناتاوانبارێک وەربگرێت ئەگەر ئەو

کەسە سەر بەهەمان نەژاد نەبێ کە یاسای وڵات بەزمانەکەی نووسراوە، واتە مەرجی هاوڕەگەزی..

سزادان بەلای پۆلیسەوە لە بنەمادا سزای مرۆڤی لاوازە، بۆیە ڕابردووی کەسێک کە خوازیارە ببێتە پۆلیس نابێ لاوازی تێدا بێت. بۆ؟ چونکە پۆلیس خۆی بەشایانی سزا وەرگرتن نازانێ. ئەو تەنیا و تەنیا سزادەرە. لێرەشدا پۆلیس لە زمانی خۆیەوە یەکێ لە پێناسەکانی خۆی ئاشکرا دەکا، چونکە ئەو مەرجانەی لە پێشدا باسمکردن هەموویان خەسڵەتن بۆ مرۆی مەزن یاخود گەندە مرۆڤ.

گەندە مرۆڤ کەسێکە لە هەمووان *دیارتر. بەدەسەڵاتتر و پاکتر*، بەڵام لە هەمان کاتدا ئەو پێناسەیە زەوقی ئێستاتیکیانەی پۆلیسیشمان بۆ ئاشکرا دەکا. واتە مرۆی بچووک لە چێژی جوانکاریانەی خۆی دەخاتە دەرێ، چونکە قابیلی سزادانە. هەروەها ئەو کەسەش کە سەر بەنەژادی خۆی نەبێ لای ئەو شوێنی نییە، چونکە لە خۆی ناچێت. ئەم سێ خاڵە بونیادی جوانکاری و زەوقی فاشیەتی پۆلیس دەخاتەڕوو.

ئەو مەرجانە من لە دەرەوەی تێگەیشتن یاخود تێگەیشتنێکی تازە بۆ پۆلیس ڕادەگرن و بوارم نادەنێ بەوێنا دێرینەکەمدا بچمەوە و بەپێی هەلومەرجە نوێیەکانم گفتوگۆیەکەم ئەنجام بدەم. هەمیشەش ناچار دەبم ئەو توانا زمانی و جەستەییيانە گەشە پێبدەم کە لە پۆلیس دوورم دەخەنەوە.

***

من سەرەتای ئەم قسانەم بەشیکردنەوەی ئەو پەیوەندییە دەستپێکردن، کە لە نێوان کۆمەڵگا و وێنای کۆمەڵگا بۆ «نێر» و لەوێشەوە پەیوەندی ئەمەی دوایی بەوشەی پۆلیسەوە بەدی دەکرێ. کارێکی باشە ئێستا بەیارمەتی ئەم چەمکانەوە بەردەوام بم.

لە کۆمەڵگای پیاوسالاریدا، یاخود نێرسالاریدا. گرێی ئۆدیپ گرێیەکی تەمەن درێژە، کە دەڵێم باوک، مەبەستم باوک نییە وەک تاکێکی بایۆلۆژی

یاخود وەک کەسێ کە پەیوەندیی خوێنیمان لەگەڵیدا هەیە. بەڵکو مەبەست لەو بەها و یاسایانەیە کە باوک پارێزگارییان لێدەکا. واتە مەبەستم لەو شوێن و پلە و پایەیە کە باوک لە پاراستنی یاسادا هەیەتی، لێرەوە وشەکە ڕەهەندێکی دەروونی بەخۆیەوە دەگرێ. مەبەستم ئەوەیە کە باوک لە بونیادی دەروونی مرۆڤدا پلە و پایەیەکی گرنگی داگیر کردووە. باوکانی بایۆلۆژی دەمرن، بەڵام پلە و پایەی یاساییان لە کۆمەڵدا دەمێنێ. ئەوان لەژێر خاکدا شی دەبنەوە، بەڵام ئێمە یادگارەکانیان لە مۆزەخانەکاندا دەپارێزین.

پۆلیس پڕاوپڕ دەوری باوکێ دەبینێ کە دووبارە زیندوو بووبێتەوە و داوای مافەکانیمان لێبکاتەوە. باوکێکی هاوچەرخ، بەڵام هەمان کاری پێشووی خۆی لە ئەستۆیە: پارێزگاریکردن لە یاسا. من کاتێک لە پلەیەکی ئاگاییمدا دەمەوێ خۆم لە نەریتە دەستوپێگرەکانی کۆمەڵگای خۆم ڕزگار بکەم و بەهاکانی ڕەتدەکەمەوە و گەرەکمە بەنرخ و مانای نوێ شوێنەکەیان پڕ بکەمەوە، بەپلەی یەکەم دەشمەوێ لە دەست ئەو یاسا باوکسالارییانە ڕزگارم بێ کە بەمانەوەم لە ژێر دەسەڵاتیاندا، دەبێ خۆشم دواجار وەک باوکێ ببمە میراتگری یاساکانی و لە بەردەوامبوونیدا چالاک بم.. دیارە ئەمە چارەنووسی هەموو تاکێکی یاخییە لە نیشتمانی مندا، جا ئەو کەسە ئینتمایەکی سیاسی هەبێ یاخود ڕووناکبیری (ئەنتلەکتیوێلی).

ساتەوەختی ڕووبەڕووبوونەوەم لەگەڵ ئەم باوکە تازەیەدا ئەو دەمە بوو کە تازە خۆم لە بازنەی ماتەمیی پەنابەربوون ڕزگار کردبوو. بازنەی ناوبراو قۆناغێکی سەختە لە ژیانی هەر پەنابەرێکدا. لەو بازنەیەدا، ڕابردوو تێکەڵ بەئێستا و داهاتوو دەبێ و مرۆڤ جگە لە کۆمەڵە پنتێ زیاتر، هیچ هۆیەکی تر، یان ئیمکانیەتێکی دی نییە بۆ پەیوەندی و ئاڵوگۆڕکردن لەتەک دەوروبەردا. بازنەی ماتەمیی پەنابەربوون لە «کۆما»یەک دەچێ کە تیایدا مرۆڤی پەنابەر بەرەو خۆی، بەرەو ئەزموونەکانی ژیانی و شوێنی

خۆی لە ئێستادا دەگەڕێتەوە و پرسیار لە نرخ و بەهای خۆی دەکات و بەو جۆرەش تا دێ دەرگای جیهان لەسەر خۆی پێوەدەدا. دەکەوێتە ژێر پەستانێکی دەروونییەوە و دەیەوێت وەڵامی هەموو پرسیارەکانی لە ئانوساتدا بکەونە دەست. پەنا بۆ بێدەنگییەکی درێژخایەن دەبا، کە زۆر جار هاوشانە بەپەرستن یان خواردنەوە و جگەرەکێشانی زۆر. وا بیر دەکاتەوە کەس لەو تێناگا و تەنیا خۆی نرخی ئەزموونە سەختەکانی ژیانی خۆی دەزانێ. جۆرێ لە ڕومانسیەت، بەڵام لە جلوبەرگێکی دەردەدارانەدا، بەسەر ڕەفتار و پۆشاک و بزووتنەوەکانیدا زاڵ دەبێت. ئەگەر ئەم بازنە ماتەمییە درێژە بکێشێ، ئەوە پەنابەر لە پەیوەندیکردنی بەجیهانی دەوروبەرەوە، بەکولتووری وڵاتی داڵدەدەرەوە، بەزمان و هتد... وەدوا دەخات، واتە تەمەن درێژیی بازنەی نێوبراو بۆخۆی زیانبەخشە، بەڵام ئەگەر هاتوو ڕێکەوت (لە ژیانی پەنابەراندا هەموو شتێ بەڕێکەوت ڕوودەدا) لە کاتی خۆیدا بازنەی ماتەمیی بپچڕێ، ئەوە مرۆڤ هەرچی زووتر لەو کۆما ڕۆمانسییە دەردەدارە ڕزگاری دەبێ و دەتوانێ لە ژێر بارودۆخی هەلومەرجی تازەدا هەنگاو بەرەو ژیانێکی تر بنێت و بەها و مانایەک بۆ لێرەبوونەکەی بدۆزێتەوە، واتە خۆی لە ڕیز و پایەی هەر مرۆڤێکدا ببینێتەوە کە لەم کۆمەڵگایەدا دەژی و چیدی ڕێگە بەئەوانی دی نەدا بیکەنە دەستمایەی یاسا و حوکمە تایبەتییەکانیان کە زۆربەی جاران یاسا و حوکمی کوێرانەن.

هەروەک گوتم دەربازبوون لە بازنەی ماتەمیی پەنابەربوون و ڕزگاربوون لەو کۆمایە قۆناغێکی گرنگە، بەڕادەیەک دەکرێ لەگەڵ قۆناغی پێگرتنی منداڵدا بەراوردی بکەین.

***

رزگاربوون لە بێدەنگییە درێژخایەنەکان و تەسلیمبوون بەتەنیاییە درێژخایەنەکان بەرەو شەقامەکانیان بردم. بەرەو شوێنێ کە چاوەڕێبووم هەلومەرجی پەیوەندیکرنم بەئەوانی ترەوە بۆ بڕەخسێنێ. بەڵام پڕاوپڕ ئا لەو